

Bruxelles, 9. studenoga 2023.
(OR. en)

15094/23
ADD 1

ELARG 71
COWEB 135
COEST 586

POP RATNA BILJEŠKA

Od:	Glavna tajnica Europske komisije, potpisala direktorica Martine DEPREZ
Datum primitka:	9. studenoga 2023.
Za:	Thérèse BLANCHET, glavna tajnica Vijeća Europske unije

Br. dok. Kom.:	COM(2023) 690 final
Predmet:	PRILOZI KOMUNIKACIJI KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2023.

Za delegacije se u prilogu nalazi dokument COM(2023) 690 final - annexes.

Encl.: COM(2023) 690 final - annexes

EUROPSKA
KOMISIJA

Bruxelles, 8.11.2023.
COM(2023) 690 final

ANNEXES 1 to 5

PRILOZI

**KOMUNIKACIJI KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU,
EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2023.

{SWD(2023) 690 final} - {SWD(2023) 691 final} - {SWD(2023) 692 final} -
{SWD(2023) 693 final} - {SWD(2023) 694 final} - {SWD(2023) 695 final} -
{SWD(2023) 696 final} - {SWD(2023) 697 final} - {SWD(2023) 698 final} -
{SWD(2023) 699 final}

Prilog 1. Osnovni dijelovi pristupnog procesa

Vladavina prava, temeljna prava, funkcioniranje demokratskih institucija i reforma javne uprave te gospodarski kriteriji temelj su onoga što se naziva „**temeljnim pitanjima**” procesa pristupanja EU-u. Kvalitetne institucije i upravljanje temelj su za rast konkurentnosti, blagostanja i društvene dobrobiti te povećavaju sposobnost sveobuhvatnog usklađivanja s pravnom stečevinom. Stoga su vjerodostojne i nepovratne reforme u području temeljnih pitanja ključne kako bi zemlje proširenja osigurale napredak na putu pristupanja EU-u.

U nizu zemalja proširenja zabilježen je određeni napredak u **reformi pravosuđa, temeljnim pravima** i funkcioniranju **javne uprave**, uključujući upravljanje javnim financijama. Stalna intenziviranje rada na odgovarajućim programima reformi bilo je najočitije u Moldovi i Ukrajini. Općenito, napredak u ispunjavanju **gospodarskih kriterija pristupanja** ostao je prespor da bi se u većoj mjeri smanjio gospodarski jaz u usporedbi s EU-om.

U zemljama proširenja postoje dobri primjeri programa reformi koji su usmjereni na preobrazbu institucija i društava u kontekstu mogućnosti pristupanja EU-u. Međutim, i dalje postoje brojne prepreke. Iako postoje razlike među zemljama, primjetan je općenito negativan i zabrinjavajući obrazac raspršenog političkog i institucijskog otpora promjenama, posebno kad je riječ o jačanju **borbe protiv korupcije**. Stalna predanost sprečavanju korupcije i održavanju kulture integriteta i dalje je važan prioritet te se, među ostalim, očituje uključivanjem mjera za borbu protiv korupcije u najranjivije sektore. Tijela kaznenog progona i pravosudna tijela zahtijevaju veće osnaživanje i neovisnost kako bi mogli jamčiti smislenu i nepristranu borbu protiv korupcije. Zabrinjavajuće je da i dalje postoje elementi zarobljavanja države, pri čemu su i dalje uočavaju prijetnje demokratskoj stabilnosti, korupcija na visokoj razini i neprimjeren utjecaj oligarha, uz pokušaje organiziranih kriminalnih mreža da se upliću u gospodarstva, političke sustave, uprave i medijska okruženja tih zemalja. Sve te probleme potrebno je hitno riješiti na temelju sustavnih i sveobuhvatnih pristupa.

Ključni pokazatelj za suzbijanje tih tendencija bit će vjerodostojni rezultati proaktivnih istraga, kaznenih progona i pravomoćnih presuda povezanih s korupcijom, organiziranim kriminalom i pranjem novca. Od ključne je važnosti da zemlje proširenja dokažu učinkovitost svojih istražnih agencija, tužiteljstava i kaznenih sudova. Kako bi bili vjerodostojni, svi akteri u lancu vladavine prava trebali bi pokazati konkretne rezultate ciljanih financijskih istraga koji će dovesti do sustavnog oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima.

Kad je riječ o **temeljnim pravima**, u nekim zemljama proširenja ostvaren je određeni napredak prema boljem razumijevanju važnosti jamčenja tih prava i sloboda. Istodobno su se nastavili određeni negativni trendovi iz posljednjih godina, pri čemu rodno uvjetovano nasilje i dalje prevladava, a slobodu medija i dalje ograničavaju politički i gospodarski interesi, zbog čega slabi nadzor nad javnim tijelima, otvara se prostor za vanjsko upletanje i potkopava komunikacija o EU-u. U nekim se zemljama provode određene pozitivne inicijative koje se odnose na prava djeteta i prava osoba s invaliditetom. Međutim, u praksi na zaštitu temeljnih prava negativno utječe nedovoljna provedba zakona i politika te nedjelotvornost mehanizama pravne zaštite na svim razinama. I dalje postoje prepreke za osiguravanje djelotvorne zaštite od svih oblika mržnje i diskriminacije, uključujući protiv manjina.

Rad demokratskih institucija

Stabilni i konsolidirani demokratski procesi najvažniji su element procesa pristupanja EU-u. Komisija je počela provoditi pojačanu i pojednostavljenu suradnju sa zemljama proširenja u pogledu općeg okvira za demokraciju, bez obzira na to odnosi li se to na izborni postupak, funkcioniranje parlamenta (uključujući njegovu ulogu u nadzoru rada vlade i donošenju politika te još uvijek prekomjerno oslanjanje na ubrzane postupke u mnogim slučajevima) ili ulogu civilnog društva. U većini zemalja i dalje postoje izražena politička polarizacija, nedostatak međustranačke suradnje i smanjenje prostora za djelovanje civilnog društva.

U razdoblju izvješćivanja održano je nekoliko **izbora** u zemljama proširenja, uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Moldovu, Crnu Goru i Tursku. U većini zemalja još nisu provedene reforme za rješavanje preostalih preporuka Ureda za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju (OESS/ODIHR). Standardi Skupine država protiv korupcije (GRECO) koji se odnose na financiranje političkih stranaka još nisu uzeti u obzir u Sjevernoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini.

Kad je riječ o **parlamentarnom radu**, polarizacija je često ostala vidljiva značajka. Nedostatak stvarnog međustranačkog dijaloga doveo je do dugotrajnog političkog zastoja i stagnacije u provođenju reformi. To je, primjerice, zabilježeno u Crnoj Gori, Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Gruziji. U nekim su slučajevima plenarne rasprave bile obilježene napetostima, uvredljivim jezikom i povremenim nasilnim incidentima, kao što je bio slučaj u Gruziji i Kosovu. U Ukrajini je Parlament unatoč izvanrednim okolnostima pokazao otpornost i snažnu političku volju, posebno u područjima ključnima za integraciju Ukrajine s EU-om. Zakonodavne zadaće izvršavale su se sustavno pa je osiguran neprekidan demokratski proces donošenja odluka.

Pravosuđe i temeljna prava

Za učvršćivanje vladavine prava potrebne su stabilne institucije koje dobro funkcioniraju. Za to je potreban neovisan, nepristran, odgovoran i visokokvalitetan **pravosudni sustav** koji funkcionira učinkovito, uz odgovarajuće resurse i bez neprimjerenog vanjskog uplitanja te čije se odluke izvršavaju djelotvorno i pravodobno. U nekim slučajevima postignut je napredak, primjerice **Albanija, Moldova, Srbija i Ukrajina** ostvarile su napredak u reformi pravosuđa. Međutim, u većini zemalja proširenja pravosudna tijela i dalje su izložena mnogim problemima i ranjivostima. Pokušaji političara da napadaju suce ili javno utječu na njih, posebno kada se bave osjetljivim predmetima, i dalje su opasna i opetovana praksa u nekoliko zemalja. Na snazi su i dalje institucionalni aranžmani koji negativno utječu na neovisnost sudaca i državnih odvjetnika, što je u konačnici utjecalo na ravnotežu i diobu državnih ovlasti. Zbog toga je vjerodostojnost pravosuđa općenito ostala prilično slaba, a u javnosti se općenito primjećuje nekažnjavanje počinitelja. U nekoliko zemalja pravosudne reforme otkrile su ograničene provedbene kapacitete, čak i ako postoji politička volja. Učinkovitost u radu istražnih i pravosudnih tijela koja dovodi do vjerodostojnih rezultata ključna je za daljnji napredak u pristupanju. **Gruzijski** pravni okvir za funkcioniranje pravosuđa zahtijeva daljnje reforme i izbjegavanje negativnih koraka. U **Turskoj** se nastavilo ozbiljno nazadovanje, a strukturni nedostaci, posebno oni povezani s neovisnošću pravosuđa, kao i nedostatak provjere i ravnoteže u predsjedničkom sustavu, ostali su na snazi.

Borba protiv korupcije i dalje je prioritet za vlade u zemljama proširenja. **Korupcija**, uključujući korupciju na visokoj razini, i dalje je raširena, a isprepletenost javnih i privatnih interesa i dalje izaziva zabrinutost. U nekim slučajevima koruptivne prakse i utjecaj **oligarha** mogu dovesti do rizika od zarobljavanja države. Napredak u učinkovitom sprečavanju i borbi protiv korupcije spor je i zahtijeva održiv sustavni pristup i ciljano djelovanje u ključnim

sektorima izloženima korupciji. Potrebno je pokrenuti ili nastaviti s uključivanjem antikorupcijskih mjera u ključne sektore, provoditi ciljane procjene rizika koje će doprinijeti oblikovanju politika i provesti djelotvorne planove reformi. I dalje su potrebni snažnija politička volja i jasni reformski potezi kako bi se poboljšala transparentnost i kultura integriteta te nastavili ostvarivati uvjerljivi rezultati u vezi s istragama, kaznenim progonom i pravomoćnim presudama, među ostalim na visokoj razini. Donesene su strategije i akcijski planovi za borbu protiv korupcije te ih je potrebno ažurirati i provoditi na sustavan i strukturiran način, među ostalim uz odgovarajuća proračunska sredstva i ciljano praćenje kako bi se osigurala njihova stvarna provedba. Javna nabava, financiranje političkih stranaka, upravljanje javnim financijama, energetika, promet, zdravstvo, voda, infrastruktura, prirodni resursi i obrazovanje i dalje su područja koja su posebno izložena korupciji te zahtijevaju snažnije i ambicioznije mjere. Kad je riječ o represiji, općenito loši rezultati izazivaju zabrinutost u pogledu djelotvornosti istraga i daljnjeg postupanja u pravosuđu.

U svim zemljama proširenja **temeljna prava** općenito su zajamčena i zaštićena zakonom, ali i dalje postoje problemi u osiguravanju njihove učinkovite provedbe. Zakonodavni i politički okvir postupno se dovršavaju kao rezultat pristupanja zemalja europskim instrumentima za ljudska prava i usklađivanja s pravnom stečevinom EU-a. To se posebno odnosi na reforme u području zaštite podataka. Međutim, provedba je i dalje spora i nisu uklonjeni sustavni nedostaci u financiranju politika donesenih za jačanje zaštite ljudskih prava, zbog čega mnogi sektori ovise o donatorima. S obzirom na iskustva Albanije, Sjeverne Makedonije i Srbije, pristupanje drugih zemalja kandidatkinja Agenciji Europske unije za temeljna prava u svojstvu promatrača doprinijet će razvoju sveobuhvatnog sustava praćenja i prikupljanja podataka kojim se osigurava djelotvornija provedba zakonodavstva, politika i strategija u području ljudskih prava.

U velikom dijelu regije institucije pravobranitelja i druga neovisna i regulatorna tijela, kao što su tijela za ravnopravnost, imaju ključnu ulogu u praćenju mjera država za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje **ljudskih prava** u skladu s njihovim međunarodnim obvezama. Međutim, njihova stvarna neovisnost, resursi i kapaciteti i dalje su nedostadni, što vrijedi i za postupanje na temelju njihovih preporuka. Vlade u regiji trebaju sustavno uzimati u obzir sve preporuke međunarodnih i regionalnih tijela za praćenje ljudskih prava, uključujući one koje se odnose na zatvorske uvjete i sprečavanje mučenja i zlostavljanja. To se posebno odnosi na zemlje kao što su Sjeverna Makedonija, Moldova i Srbija, u kojima preporuke Europskog odbora za sprečavanje mučenja nisu sustavno uzete u obzir. Civilno društvo i dalje dopunjuje ili čak zamjenjuje vladino djelovanje kad je riječ o pomaganju osobama u ranjivom položaju, na primjer vođenjem skloništa za žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja ili trgovine ljudima u Albaniji i Srbiji. Na zapadnom Balkanu razlozi za zabrinutost i preporuke iz izvješća iz prethodnih godina i dalje uglavnom vrijede i potrebno ih je hitno riješiti. U Turskoj se stanje ljudskih prava nastavilo pogoršavati te i dalje izaziva veliku zabrinutost, među ostalim u pogledu neprovođenja određenih presuda Europskog suda za ljudska prava, posebno u predmetu Kavala.

Sloboda izražavanja te sloboda i pluralizam medija ključni su stupovi demokratskog društva i moraju se poštovati. U regiji zapadnog Balkana ostvaren je ograničen napredak ili nazadovanje u pogledu provedbe prethodnih preporuka. U nekoliko zemalja medijsko okruženje obilježeno je dubokom političkom polarizacijom. Pluralizam, neovisnost i razvoj kvalitetnog profesionalnog novinarstva narušeni su koncentracijom medija i političkim utjecajem na medije u nizu zemalja. Novinari i dalje imaju loše radne uvjete, što može rezultirati autocenzurom. Slučajevi prijetnji, zastrašivanja i nasilja nad novinarima te omalovažavajuće primjedbe javnih dužnosnika i dalje izazivaju ozbiljnu zabrinutost u cijeloj regiji. U nekim se zemljama provode mjere za suzbijanje te pojave, ali sve zemlje moraju

osigurati sustavno daljnje pravosudno postupanje u svim slučajevima. Nedovoljna zaštita novinara i nedjelotvorno postupanje u tim slučajevima mogu imati odvraćajući učinak na slobodu medija.

Neovisnost javnih radiotelevizijskih kuća općenito je ugrožena zbog nedostatnog financiranja i političkog utjecaja. Treba zajamčiti neovisnost medijskih regulatora, među ostalim i imenovanjem osoba na rukovodeće položaje na temelju zasluga. Ako to nije slučaj, primjerice u Srbiji, regulatorna tijela moraju djelovati nepristrano i u potpunosti izvršavati svoje zadaće. Dodatnu potporu treba pružiti i djelotvornom funkcioniranju neovisnih samoregulatornih tijela. Sve zemlje moraju povećati transparentnost financiranja medija. Kao dio borbe protiv ruskih dezinformacija u Moldovi su ukinute dozvole za emitiranje, a u Ukrajini su blokirani internetski izvori. U Turskoj se nastavilo ozbiljno nazadovanje u pogledu slobode izražavanja. Protiv novinara, boraca za ljudska prava, odvjetnika, pisaca, oporbenih političara, studenata i korisnika društvenih medija i dalje se sustavno pokreću kaznene optužbe i donose osuđujuće presude.

U većini zemalja vlasti rade na uspostavi pravnog i institucionalnog okvira za provedbu obveza u području **rodne ravnopravnosti i borbe protiv rodno uvjetovanog nasilja**, posebno u pogledu prenošenja odredaba Istanbulske konvencije. Konvenciju su ratificirali svi partneri u postupku proširenja, osim Kosova zbog pitanja statusa, i Turske, čije je povlačenje njezino Državno vijeće potvrdilo kao konačno. Međutim, potrebno je učiniti više kako bi se osigurali stvarna rodna ravnopravnost i održivost politika. Rodno uvjetovano nasilje i dalje je prisutno u velikom dijelu regije. Sve zemlje trebaju više pomagati žrtvama svih oblika nasilja. Zabrinutost izaziva i trend sve veće upotrebe omalovažavajućih pojmova i govora mržnje usmjerenih na političarke, novinarke i borkinje za ljudska prava u javnom diskursu, ponajviše u Turskoj, Crnoj Gori, Srbiji i Sjevernoj Makedoniji. Postoje i slučajevi govora mržnje i nasilja nad lezbijkama, homoseksualcima, biseksualcima, transrodnim, interseksualnim i *queer* osobama (LGBTIQ), čija se temeljna prava u nekoliko zemalja često dovode u pitanje.

Iako su zakoni i politike o **nediskriminaciji**, borbi protiv zločina iz mržnje i govora mržnje uglavnom na snazi, potrebno je riješiti preostale nedostatke u zakonodavstvu, među ostalim u vezi sa zaštićenim osnovama. Tijelima za ravnopravnost i drugim institucijama zaduženima za promicanje jednakog postupanja te provedbu i praćenje politika nediskriminacije potrebno je osigurati dostatna sredstva za ispunjavanje njihovih zadaća, uključujući pomoć žrtvama, provođenje anketa i objavljivanje izvješća i preporuka.

Iako su mehanizmi za jačanje **prava djeteta** uglavnom uspostavljeni, potrebno je znatno poboljšati međuinstitucijsku koordinaciju u cijeloj regiji, posebno na Kosovu i u Sjevernoj Makedoniji, kako bi se osigurala djelotvornost sustava za zaštitu djece, u skladu s najboljim interesima djeteta. Osiguravanje pouzdanog pristupa obrazovanju za djecu u Ukrajini i raseljenu ukrajinsku djecu i dalje je problematično. Potrebno je pravosudne sustave dodatno prilagoditi djeci te staviti na raspolaganje i sustavnije upotrebljavati alternative zadržavanju, pri čemu se zadržavanje upotrebljava samo kao krajnja mjera i na najkraće primjereno razdoblje. Nasilje nad djecom i rani brakovi ostaju ozbiljan problem. U većini slučajeva nedostaju pouzdani i usporedivi podaci razvrstani prema dobi i spolu koji su ključni za rješavanje problema nasilja nad djecom. Zabrinutost izaziva i kontinuirana institucionalizacija djece bez roditeljske skrbi te djece i osoba s invaliditetom u mnogim zemljama, posebno u Gruziji, Moldovi, Ukrajini i Bosni i Hercegovini. Samo je Sjeverna Makedonija provela potpunu deinstitucionalizaciju djece iz velikih institucija. Iako se radi na jačanju mehanizama za ostvarivanje **prava osoba s invaliditetom**, bit će potrebna mnogo veća ulaganja kako bi se osigurala potpuna usklađenost s Konvencijom UN-a o pravima

osoba s invaliditetom, posebno u pogledu prelaska na skrb u zajednici, neovisnog života, pristupačnosti i uključenosti.

Prava pripadnika **manjina** i dalje su nejednako zaštićena širom regije. Pravne okvire i provedbene mehanizme još treba dovršiti u Albaniji, Gruziji, Moldovi i Ukrajini, dok preporuke Savjetodavnog odbora Okvirne konvencije o nacionalnim manjinama treba dosljednije provoditi, posebno u Srbiji i Sjevernoj Makedoniji. **Romi** su i dalje najpotrebitija zajednica i često su žrtve diskriminacije, incidenata motiviranih mržnjom te socijalne i gospodarske isključenosti.

Pravda, sloboda i sigurnost

Zapadni Balkan i Turska i dalje su na meti kriminalnih aktivnosti i organiziranih kriminalnih skupina aktivnih u EU-u kojima služe kao važna tranzitna točka za krijumčarenje migranata, žrtava trgovine ljudima i nezakonite robe koja ulazi u EU različitim pravcima balkanske rute. Kriminalci i kriminalne mreže iz regije znatno utječu i na teški i organizirani kriminal u drugim dijelovima svijeta, među ostalim u Latinskoj i Južnoj Americi, gdje imaju važnu ulogu u globalnoj trgovini kokainom i tranzitu heroina prema EU-u te olakšavaju ulazak žrtava trgovine ljudima, nezakonitih migranata i nezakonite robe u zemlje EU-a. Kriminalna infrastruktura razvijena za trgovinu heroinom i sintetskim drogama koristi se za trgovinu kokainom preko balkanskih ruta u oba smjera, kao i kroz crnomorske luke.

Skupine organiziranog kriminala iz Moldove i Gruzije uključene su u krijumčarenje migranata, organizirani kriminal u vezi s imovinom, trgovinu ljudima, kaznena djela na internetu, prijevare povezane s bezgotovinskim plaćanjima, prijevare povezane s trošarinama, trgovinu vatrenim oružjem i druga povezana kaznena djela, kao što je krivotvorenje isprava. Mnoge su od tih skupina uključene u više vrsta kaznenih djela, što znači da trguju s više nezakonitih roba. Ukrajina se nalazi na raskrižju kad je riječ o krijumčarenju nezakonite robe u EU, a ujedno je i izvorišna, tranzitna i odredišna zemlja za trgovinu ljudima. Unatoč problemima povezanim s ratom, uključujući preopterećene institucionalne kapacitete zbog znatnih gubitaka osobne opreme i smanjenog financiranja borbe protiv organiziranog kriminala, relevantne ukrajinske institucije pokazale su iznimnu otpornost i operativne sposobnosti.

Od veljače 2022. ruska vojna agresija na Ukrajinu znatno je utjecala na regionalnu kriminalnu situaciju, među ostalim na suradnju između moćnih regionalnih kriminalnih skupina, koja je u velikoj mjeri okončana. Ipak, pojavile su se nove okolnosti koje iskorištavaju kriminalne skupine u regiji.

Suradnja u području izvršavanja zakonodavstva (među ostalim na operativnoj razini) između EU-a i zemalja proširenja nastavila se pozitivno razvijati. Sve zemlje zapadnog Balkana ratificirale su operativne sporazume s Europolom (osim Kosova s kojim je uspostavljen radni dogovor) i imaju pristup sigurnoj platformi Europa za razmjenu informacija (SIENA). Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija uputili su časnike za vezu u Europol u Haagu. Suradnja između Europa i Turske temelji se na strateškom sporazumu o suradnji, kojim se isključuje mogućnost razmjene osobnih podataka, no olakšava se suradnja u nizu područja. Turski časnik za vezu upućen je u Europol, a Turska je povezana i sa sustavom SIENA. Ukrajina, Moldova i Gruzija sklopile su i sporazume o operativnoj suradnji s Europolom, povezane su sa sustavom SIENA te su otvorile urede za vezu pri Europolu. Iako se razina sudjelovanja zemalja proširenja u EMPACT-u, Europskoj multidisciplinarnoj platformi za borbu protiv kaznenih djela pod vodstvom država članica uglavnom nastavila povećavati, ostala je neujednačena. Osim toga, sve više jača trend operativnih djelovanja koje će voditi ili zajednički voditi zemlje proširenja, što je vrlo

dobrodošao razvoj događaja. Sve zemlje zapadnog Balkana, kao i Moldova i Ukrajina, sudjelovale su u nizu dana zajedničke akcije, s neposrednim rezultatima u pogledu uhićenja kriminalaca i korumpiranih dužnosnika, zapljena i pokretanja novih istraga.

Trgovina drogom i dalje je unosno kriminalno tržište u zemljama proširenja. Dok se dugoročniji trend zapljena kanabisa na zapadnom Balkanu smanjuje, zapljena kokaina (posebno u morskim lukama) u porastu je, dok je zapljena heroina uglavnom ostala na istim razinama. Uz iznimku Albanije, sve zemlje zapadnog Balkana imaju ili su donedavno imale nacionalnu strategiju za borbu protiv droga, koja je u nekim slučajevima popraćena akcijskim planom. Informacije o provedbi planova (njihovoj kvaliteti) nisu dostupne jer se u velikoj većini slučajeva ne provodi evaluacija. Turska nacionalna strategija i akcijski plan istječu ove godine. Moldova i Gruzija donijele su nove strategije i akcijske planove za borbu protiv droga, dok Ukrajina nema posebnu strategiju ili akcijski plan za borbu protiv droga. U regiji je potrebno učiniti mnogo više u pogledu uspostave nacionalnih opservatorija za droge (NDO) i nacionalnih sustava ranog upozoravanja (NEWS) na nove psihoaktivne tvari. Samo Srbija ima uspostavljen i operativan NDO, iako je NDO ključan za koordinaciju informacijskog sustava o drogama i preduvjet za povezivanje s mrežom EU Reitox (Europska informacijska mreža o drogama i ovisnosti o drogama). Osim Srbije, u regiji nije uspostavljen nijedan drugi formalni i/ili operativni NEWS za nove psihoaktivne tvari, što bi trebalo hitno riješiti. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama pruža dugoročnu potporu ili djeluje na temelju radnih dogovora ili bilateralnih sporazuma sa zemljama proširenja.

I dalje se provodi plan za sveobuhvatnu **kontrolu malog i lakog oružja** na zapadnom Balkanu do 2024. U svibnju 2023. postignut je politički dogovor o nastavku tog plana za razdoblje nakon 2024. uz potporu Centra za kontrolu malog i lakog oružja za jugoistočnu i istočnu Europu (SEESAC). S obzirom na velik i sve veći broj malog i lakog oružja nakon sveopće ruske invazije, EU je zajedno s Ukrajinom već uveo nekoliko preventivnih mjera za suzbijanje rizika od trgovine oružjem, a Ukrajina bi trebala nastaviti suradnju s međunarodnom zajednicom u području izvršavanja zakonodavstva na uklanjanju tih rizika. To uključuje potporu koju pružaju Europol i Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu (Frontex), sudjelovanje Ukrajine u EMPACT-u o vatrenom oružju i rad savjetodavne misije Europske unije u Ukrajini.

Nastavljen je napredak, iako neujednačen, u rješavanju problema **trgovine ljudima** u zemljama proširenja. Potrebno je stalno činiti više u pogledu usklađivanja s relevantnom pravnom stečevinom EU-a i njezine provedbe, uključujući preventivne mjere, ranu identifikaciju, zaštitu i pomoć žrtvama, djelotvorne istrage slučajeva trgovine ljudima, kazneni progon i osude počinitelja.

Iako je napredak nejednak, **rezultati zemalja proširenja u pogledu proaktivnih istraga, kaznenog progona i pravomoćnih presuda u predmetima organiziranog kriminala i korupcije**, posebno na visokim razinama, i dalje su općenito nedovoljni te treba nastaviti činiti više. Pranje novca trebalo bi više istraživati i kazneno goniti kao samostalno kazneno djelo. Trebalo bi pojačano i sustavnije upotrebljavati financijske istrage za razbijanje organiziranih kriminalnih skupina te oduzimanje imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima. Nedavni slučajevi ponovno su razotkrili rizike od infiltracije organiziranih kriminalnih skupina na svim razinama lanca kaznenog pravosuđa. Nastojanja u nekim zemljama usmjerena na jačanje operativnih kapaciteta i iskorjenjivanje korupcije unutar pravosudnih tijela moraju se pretvoriti u konkretne rezultate. Izgradnja i konsolidacija vjerodostojnih rezultata ključni su za odvratajući učinak u pogledu kriminalnih aktivnosti i obnovu povjerenja građana u tijela kaznenog progona i pravosuđe. U Ukrajini, Moldovi i Gruziji trebalo bi nastaviti borbu protiv posebne pojave „lopova u zakonu”.

Albanija treba dodatno pojačati svoje napore u borbi protiv trgovine ljudima, pranja novca, korupcije na visokoj razini i borbe protiv kibernetičkog kriminaliteta (među ostalim kriminalizacijom seksualnog zlostavljanja djece na internetu). Iako je znatno povećano oduzimanje imovine, i dalje je vrlo ograničeno u usporedbi s iznosima zapljena (koji su se, međutim, smanjili). U zemlji još uvijek ne postoji ured za oduzimanje imovinske koristi. Došlo je i do znatnog smanjenja količine zaplijenjenih droga. Specijalizirane strukture za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala (SPAK) postigle su daljnji napredak i trebale bi nastaviti ostvarivati dobre rezultate istraga i presuda na visokoj razini. Trajni nedostatak napretka u borbi protiv organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini izaziva ozbiljnu zabrinutost. Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u pogledu ukupnih rezultata u borbi protiv organiziranog kriminala te bi trebalo učiniti više u pogledu proaktivnih istraga, osuđujućih presuda i oduzimanja imovine stečene kaznenim djelima, kojih je i dalje vrlo malo. U Sjevernoj Makedoniji postoji ozbiljna zabrinutost zbog neprimjerenog vanjskog utjecaja na rad Sudbenog vijeća i pravosuđa. Neke izmjene kaznenog zakona, donesene u ubrzanom parlamentarnom postupku, utječu na velik broj slučajeva korupcije na visokoj razini, od kojih su neki zaustavljeni ili čak obustavljeni. Nadležna tijela također trebaju učiniti više u borbi protiv pranja novca i financijskog kriminala. Crna Gora pokazala je ohrabrujući napredak u borbi protiv organiziranog kriminala, uhićenjem članova skupina organiziranog kriminala i visokih dužnosnika u tijelima kaznenog progona. To pokazuje važnost dosljedne i odlučne borbe protiv infiltracije organiziranog kriminala u policiju i pravosuđe. Međutim, zabrinjavajuće je nepostojanje osuđujućih presuda u području krijumčarenja duhana, pranja novca, trgovine ljudima i kibernetičkog kriminaliteta, kao i vrlo niske razine oduzimanja imovine. Iako se broj osuđujućih presuda za financijska kaznena djela povećao 2022., one su se temeljile isključivo na nagodbi. Rezultati Srbije u području organiziranog kriminala neujednačeni su jer je uz povećanje broja istraga i optužnica (među ostalim za krijumčarenje ljudi) istodobno došlo do smanjenja broja prvostupanjskih i pravomoćnih osuđujućih presuda te je razina oduzimanja vrlo niska. Iako je Turska povećala svoje sudjelovanje u zajedničkim operacijama s državama članicama EU-a i susjednim zemljama, treba pojačati borbu protiv pranja novca i financijskog kriminala, uključujući oduzimanje imovine stečene kaznenim djelima. Moldova je provela niz financijskih istraga, provela neke zapljene imovine (i u manjoj mjeri oduzimanje) i postigla prve rezultate u pogledu pravomoćnih osuđujućih presuda, što bi trebalo konsolidirati. U Gruziji je došlo do znatnog povećanja broja pravomoćnih osuđujućih presuda za „lopove u zakonu”, a osuđujuće presude izrečene su u slučajevima pranja novca. Ukrajina je počela ostvarivati prve rezultate, ali potrebni su dodatni napor u borbi protiv teških oblika organiziranog kriminala, pranja novca i drugih financijskih kaznenih djela.

Iako je suradnja u **borbi protiv terorizma i sprečavanju radikalizacije** relevantna za sve zemlje proširenja, i dalje je poseban prioritet suradnje EU-a sa zapadnim Balkanom. Terorizam i nasilni ekstremizam u svim svojim oblicima i bez obzira na podrijetlo i dalje predstavljaju problem i sigurnosnu prijetnju. Prijavljena su uhićenja nasilnih ekstremista i spriječeni napadi. Na Ministarskom forumu za pravosuđe i unutarnje poslove EU-a i zapadnog Balkana održanom u studenome 2022. ponovno je istaknuta važnost jačanja mjera poduzetih za prepoznavanje i suzbijanje rastućih prijetnji koje proizlaze iz ruske vojne agresije na Ukrajinu. Zajednički akcijski plan za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan i dalje je glavni okvir za suradnju s regijom, pri čemu se politička predanost kombinira s potporom i redovitim praćenjem. Ostvaren je napredak u cijeloj regiji, pri čemu su Albanija i Sjeverna Makedonija provele većinu mjera. Osim toga, dvije su zemlje u prosincu 2022. na ministarskoj razini potpisale ažurirane provedbene aranžmane usmjerene na preostale ciljeve. Preostale zemlje zapadnog Balkana podnijele su peti skup izvješća o provedbi akcijskog plana u prvom tromjesečju 2023. Crna Gora zabilježila je znatan napredak te s Europskom

komisijom raspravlja o ažuriranju bilateralnog sporazuma. Općenito, potrebno je uložiti više napora u sprečavanje svih oblika radikalizacije, među ostalim u zatvorima, praćenje ranog uvjetnog otpusta počinitelja nasilnih ekstremističkih kaznenih djela iz zatvora i djelotvorno rješavanje pitanja terorističkih i ekstremističkih sadržaja na internetu. Kako je navedeno u izvješću Europolu o teroristima i trendovima za 2023., novačenje se i dalje odvija na internetu i okupljanjima u neformalnim vjerskim zgradama te u zatvorskim ustanovama. U Srbiji i Albaniji u tijeku su revizije nacionalnih strategija i akcijskih planova koje su već dovršene u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori. Prijetnja od terorizma i dalje je niska u Gruziji, Moldovi i Ukrajini, a njihovo zakonodavstvo u području borbe protiv terorizma uglavnom je u skladu s međunarodnim standardima. U njihovim strateškim sigurnosnim okvirima terorizam se prepoznaje kao prijetnja te su uspostavljene specijalizirane službe. Operativna suradnja s europskim agencijama u borbi protiv terorizma dobro funkcionira.

Usklađivanje sa zakonodavstvom o **borbi protiv financiranja terorizma i o sprečavanju pranja novca** i njegova učinkovita provedba i dalje su neujednačeni. O napretku u zakonodavstvu, strategijama i provedbi izvješćuje se za Sjevernu Makedoniju, dok zakonodavstvo Bosne i Hercegovine još treba odobriti Parlament te treba pokazati rezultate u pogledu istraga, kaznenih progona i pravomoćnih sudskih presuda. Albanija, koja je pod nadzorom FATF-a, bavila se svim točkama akcijskog plana u posljednjih šest mjeseci. FATF je u lipnju 2023. odlučio predložiti posjet na licu mjesta, što je dovelo do uklanjanja Albanije sa „sivog popisa” u listopadu 2023. Međutim, FATF će nastaviti nadzor kako bi provjerio jesu li albanski dobrovoljni programi za izvršavanje poreznih obveza (uključujući moguće kriminalne amnestije), ako postoje, u skladu s načelima i najboljom praksom FATF-a. Pravni okvir Turske trebao bi biti usklađen s točkama njezina akcijskog plana FATF-a kako bi se uklonila sa „sivog popisa” FATF-a. Ukrajina, Moldova i Gruzija imaju zakonodavstvo kojim se kriminalizira financiranje terorizma, ali neka područja još treba uskladiti s preporukama Moneyvala i relevantnim zakonodavstvom EU-a.

Šest partnera sa zapadnog Balkana sve je svjesnije važnosti čvrstog okvira za zaštitu kritične infrastrukture. Kosovo, Crna Gora i Srbija razvili su odgovarajuće zakonodavstvo u tom području, dok u Bosni i Hercegovini takvo zakonodavstvo postoji samo djelomično.

Većina partnera sa zapadnog Balkana provodila je repatrijaciju **stranih terorističkih boraca** i članova njihovih obitelji iz sjeveroistočne Sirije. Bosna i Hercegovina izrazila je spremnost na repatrijaciju svih stranih terorističkih boraca. Iako su postoje zakonske odredbe za kazneni progon nakon njihova povratka, stvaran kazneni progon odvijao se nejednako u regiji. Bosna i Hercegovina kazneno je gonila sedam stranih terorističkih boraca, dok je šest žena u pratnji dobilo uvjetne kazne. Albanija istražuje devet slučajeva svojih državljana koji su još uvijek na sjeveroistoku Sirije, a dosad nije podignuta optužnica ili kazneni progon za 37 repatriranih žena i djece. Crna Gora je kazneno gonila jednog državljanina koji se vratio iz ruske invazije na Ukrajinu 2014. Te su presude donesene uz izricanje blagih kazni, što je zabrinjavajuće. Kad je riječ o odlascima radi sudjelovanja u ruskom ratu protiv Ukrajine, uz iznimku Albanije, koja je izvijestila da je jedan od njezinih državljana otputovao kako bi se borio u Ukrajini, nijedna od drugih zemalja zapadnog Balkana nije izvijestila da su njihovi građani u posljednje vrijeme putovali na strana bojišta. Međutim, otvoreni izvori izvještavali su o odlascima iz regije u Ukrajinu.

Zbog stalnih prijetnji raznih terorističkih skupina Turskoj je i dalje prioritet borba protiv PKK-a i razbijanje Gülenova pokreta. PKK je još uvijek na EU-ovu popisu osoba, skupina i subjekata uključenih u teroristička djela. Turska je nastavila i aktivnu suradnju s međunarodnom zajednicom u borbi protiv terorizma kao članica Globalne koalicije za borbu

protiv ISIS-a, Globalnog foruma za borbu protiv terorizma i Odbora stručnjaka za terorizam Vijeća Europe. Kao supredsjedatelj radne skupine za strane terorističke borbe koalicije Defeat ISIS, Turska je također omogućila pristup svojem zračnom prostoru i objektima za protuterorističke operacije koalicije u Iraku i Siriji. Istodobno, turska tijela trebala bi osigurati da turski propisi o borbi protiv terorizma i njihova primjena budu u skladu s načelom vladavine prava i jamči temeljna prava i slobode. Turska bi trebala uskladiti svoje zakonodavstvo o borbi protiv terorizma sa standardima EU-a i uskladiti se s mišljenjem Venecijanske komisije o zakonu o sprečavanju financiranja širenja oružja za masovno uništenje.

Hibridne prijetnje

Hibridne prijetnje, uključujući dezinformacije, inozemnu manipulaciju informacijama i uplitanje (FIMI) te kibernetičke napade, posebno na kritičnu infrastrukturu, i dalje su politički i sigurnosni izazov za zemlje proširenja. Nakon njihova naglog jačanja prošle godine nakon ruske vojne agresije na Ukrajinu, te prijetnje i dalje predstavljaju znatan rizik i za EU i za zemlje proširenja. Kao odgovor na nedavno dodjeljivanje statusa zemalja kandidatkinja Ukrajini i Moldovi te europske perspektive za Gruziju, razni akteri, posebno pod pokroviteljstvom Rusije, i dalje dovode u pitanje vjerodostojnost EU-a i potkopavaju povjerenje javnosti u demokratske institucije. Ti akteri nastavili su manipulirati informacijama i upletati se izravno ili preko posrednika, često usklađujući svoje djelovanje s namjernim poremećajima u različitim sektorima i iskorištavajući ranjivosti.

Dezinformacije te vanjsko manipuliranje informacijama i upletanje znatno su se povećali od prošle godine. Usporedo sa sveopćom ruskom invazijom na Ukrajinu u zemljama proširenja s različitim rezultatima širili su se različiti diskursi Kremlja. Oni su posebno djelotvorni u Srbiji, gdje dio lokalnih medija i neke glavne političke snage šire proruski diskurs, uključujući i širom regije zapadnog Balkana. Unatoč znatnim naporima otpornost na te prijetnje i dalje je slaba zbog niske medijske pismenosti, slabog povjerenja u institucije, ograničenog neovisnog i profesionalnog novinarstva te niske razine slobode medija. Slično tome, nakon odluke da se Ukrajini, Moldovi i Gruziji potvrdi europska perspektiva te da se Moldovi i Ukrajini dodijeli status zemalja kandidatkinja, te su tri zemlje bile meta novog vala kampanja vanjskog manipuliranja informacijama i upletanja, većinom usmjerenih na diskreditiranje težnji za pristupanje EU-u i okrivljavanje Zapada za trenutačno stanje u regiji. U Gruziji se dezinformacijama širila teza da Zapad iz te zemlje nastoji otvoriti „drugu frontu” protiv Rusije. Bilo bi poželjno da nadležna tijela budu aktivnija u njihovu razotkrivanju.

Kibernetička sigurnost i kibernetička otpornost i dalje su **ključni prioritet** u svim zemljama proširenja. Nekoliko zemalja prijavilo je kibernetičke napade tijekom godine koji su znatno utjecali na rad javne uprave i javnih službi. Napredak u usklađivanju s pravnom stečevinom EU-a u području kibernetičke sigurnosti zabilježen je u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Ukrajini i Moldovi. Konferencija na visokoj razini o kibernetičkoj sigurnosti – *Prema otpornom kibernetičkom prostoru na zapadnom Balkanu* održana je u lipnju 2023. u Bruxellesu. Drugi dijalog EU-a i Ukrajine o kibernetičkoj sigurnosti održan je u fizičkom obliku u rujnu 2022.

U razdoblju izvješćivanja u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Moldovi, Crnoj Gori i Turskoj održani su **izbori**. U predstojećem razdoblju organizirat će se izbori u Sjevernoj Makedoniji, Ukrajini, Moldovi i Gruziji. Potrebne su daljnje mjere za sprečavanje i suzbijanje svih pokušaja uplitanja trećih država i nedržavnih aktera.

Izravna strana ulaganja povećana su u svim zemljama osim u Ukrajini. U većini zemalja proširenja, osim Moldove, koja već ima uspostavljen sustav, i dalje nedostaju čvrsti okviri za

kontrolu izravnih stranih ulaganja, u skladu s Uredbom EU-a o provjeri izravnih stranih ulaganja.

Migracije

Ruska vojna agresija na **Ukrajinu** rezultirala je velikim brojem ukrajinskih izbjeglica, a zemlje kao što su Moldova te Crna Gora, Srbija, Albanija i Sjeverna Makedonija imale su ključnu ulogu kao zemlje domaćini.

Nezakonite migracije i dalje su velik problem i za **zapadni Balkan** i za **Tursku**, posebno kad je riječ o borbi protiv krijumčarenja migrantima i trgovine ljudima. Prema podacima Agencije za europsku graničnu i obalnu stražu (Frontex) 2022. zabilježeno je ukupno oko 144 100 nezakonitih prelazaka vanjskih granica EU-a sa zapadnog Balkana. To je povećanje od 134 % u odnosu na 2021. (61 600). Međutim, od početka godine do 31. srpnja 2023. ukupni broj nezakonitih dolazaka sa zapadnog Balkana u EU smanjio se u usporedbi s istim razdobljem 2022. U prvih sedam mjeseci 2023. na zapadnobalkanskoj ruti otkriveno je oko 52 200 nezakonitih prelazaka granice, što je 26 % manje nego u istom razdoblju prethodne godine. U 2022. i u prvih sedam mjeseci 2023. među njima su najčešća bila državljanstva Sirije, Afganistana i Turske.

Glavni čimbenici koji utječu na velik broj ljudi koji iz Turske i Srbije stižu zrakoplovima su sljedeći: i. bezvizni režimi; ii. kratko vrijeme potrebno za prolazak preko regije, tj. u prosjeku osam dana 2022. u usporedbi s 53 dana 2021. prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM); iii. relativno niske cijene koje krijumčarske mreže naplaćuju za prolazak preko regije; i iv. veće poteškoće pri ulasku u EU drugim rutama (npr. preko zapadnog Sredozemlja).

Cilj je politike Europske komisije pružiti potporu zemljama zapadnog Balkana u suočavanju s migracijskim pritiskom u regiji kao potencijalnim budućim državama članicama EU-a. U skladu s Akcijskim planom EU-a za zapadni Balkan ta je potpora sveobuhvatno usmjerena na poboljšanje upravljanja granicama, postupaka azila i kapaciteta za prihvata, borbu protiv krijumčarenja migranata, povećanje suradnje u pogledu ponovnog prihvata i vraćanja nezakonitih migranata koji nemaju pravo boravka u zemlje podrijetla te na poboljšanje sustava azila i zaštite te kapaciteta za prihvata, kao i na postizanje usklađenosti vizne politike. Prema Frontexu države članice EU-a 2022. vratile su 5 962 državljana trećih zemalja na zapadni Balkan, što je 22 % više u odnosu na 2021. Albanija je bila glavna zemlja odredišta tih vraćanja, a slijede je Srbija i Sjeverna Makedonija. Nadalje, prema podacima Međunarodne organizacije za migracije, do 8. lipnja 2023. u prihvatnim centrima regije bilo je oko 3 657 migranata i izbjeglica, a procjenjuje se da je još njih 700 bilo izvan prihvatnih objekata. Za usporedbu, ukupni prihvatni kapaciteti iznosili su približno 12 172 mjesta. Zapadni Balkan sudjeluje u regionalnom operativnom partnerstvu za borbu protiv krijumčarenja, koje je uspostavljeno u studenome 2022. kako bi se pružila potpora suradnji u izvršavanju zakonodavstva i pravosudnoj suradnji u borbi protiv kriminalnih krijumčarskih mreža te povećali kapaciteti za upravljanje granicama.

Do rujna 2023. u EU je iz Turske stiglo 22 421 nezakonitih migranata (uključujući Grčku, Italiju i Bugarsku), u usporedbi s 22 821 dolazaka u istom razdoblju 2022. Broj dolazaka u Grčku povećao se za 123 %, dok se broj dolazaka u Italiju znatno smanjio (za 55 %). Broj dolazaka u Cipar preko zelene crte razgraničenja bio je u velikom padu od 42 %.

Izjava EU-a i Turske iz 2016. i dalje je ključni okvir za suradnju u području migracija te je nastavila davati rezultate, unatoč stalnim problemima u vezi s njezinom provedbom. Turska je i dalje imala ključnu ulogu u rješavanju pitanja migracija na istočnosredozemnoj ruti. Turska je nastavila ulagati goleme napore u prihvata oko 3,6 milijuna izbjeglica iz Sirije i

drugih zemalja za koje je EU pružao znatnu potporu. U okviru Instrumenta EU-a za izbjeglice u Turskoj mobilizirano je 6 milijardi EUR, a do rujna 2023. isplaćena je 5,1 milijarda EUR. Nakon što je 2020. izdvojila sredstva za prijelazno financiranje u iznosu od 535 milijuna EUR, Komisija je nastavila s provedbom paketa od 3 milijarde EUR koji je zatražilo Vijeće.

Liberalizacija viznog režima i dalje je moćan alat za olakšavanje kontakata među ljudima i za podršku reformama na zapadnom Balkanu te Ukrajini, Moldovi i Gruziji u područjima pravde, sigurnosti i temeljnih sloboda. Kako je potvrđeno izvješćem iz 2023. u okviru mehanizma suspenzije viza¹, Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija², Srbija, Gruzija, Moldova i Ukrajina trebaju osigurati daljnje usklađivanje vizne politike s EU-ovim popisima trećih zemalja za koje su potrebne vize, posebno u pogledu trećih zemalja koje predstavljaju rizik od nezakonitih migracija ili rizik za sigurnost EU-a. Usklađivanje vizne politike s EU-om i dalje je ključno za dobro funkcioniranje bezviznog režima tih partnera s EU-om. Turska nije ostvarila napredak u ispunjavanju još otvorenih mjerila plana za liberalizaciju viznog režima tijekom razdoblja izvješćivanja.

Reforma javne uprave

Kvaliteta javne uprave i regulatornog okvira ključna je za **dugoročnu konkurentnost**³ EU-a. Europska komisija dugi je niz godina sustavno vodila i pružala potporu budućim državama članicama EU-a u izgradnji stabilnih i uspješnih javnih uprava na temelju pet načela: dobrog oblikovanja politika, upravljanja javnom službom, djelotvornog državnog ustroja i jasnih linija odgovornosti, neometanog i na građane usmjerenog pružanja usluga te dobrog upravljanja javnim financijama. Iako zemlje proširenja aktivno sudjeluju u potpori, većina njih i dalje nema političku predanost i vodstvo koji su potrebni za provođenje političkih osjetljivih reformi koje bi pridonijele suzbijanju uglavnom klijentelističke kulture i izgradnji stabilnijih i profesionalnijih struktura i sustava. Zasad je većina reformi više kozmetičke prirode nego sadržajna. Ako zemlje ne počnu mijenjati prevladavajuću administrativnu kulturu, njihove javne uprave i dalje će imati poteškoća u privlačenju i zadržavanju talenata koji bi koordinirali i osiguravali politike, usluge i ulaganja koji su uvjet za dugoročno blagostanje i društvenu dobrobit.

Općenito, zemlje proširenja i dalje su u najboljem slučaju **umjereno pripremljene** u pogledu kvalitete javne uprave. Tijekom razdoblja izvješćivanja napredak u provedbi reformi općenito je bio vrlo ograničen. Većina preporuka iz prethodnih godina i dalje su primjenjive. Uobičajeno je da je formalna pravna i institucionalna osnova za stručnu upravu barem djelomično uspostavljena, ali se ne primjenjuje sustavno. Većina zemalja ima **strategije za reformu javne uprave** (osim Turske) ili ih ažurira. Međutim, njihova je provedba neujednačena i često ne rezultira održivim reformama niti ima trajan učinak na izgradnju bolje javne uprave.

Kad je riječ o Ukrajini, postoje elementi napretka, ali i dalje postoje problemi zbog ratnih okolnosti. Gruzija i Moldova ostvarile su određeni napredak u jačanju svojih javnih uprava nakon donošenja reforme javne uprave i povezanih akcijskih planova.

¹ [COM\(2023\) 730 final](#)

² Sjeverna Makedonija postigla je gotovo potpuno usklađivanje svoje vizne politike s popisima EU-a; samo jedna zemlja (Turska) čiji državljani moraju imati vizu za ulazak u EU ima sporazum o bezviznom režimu sa Sjevernom Makedonijom.

³ [COM\(2023\) 168 final](#), [COM\(2023\) 667 final](#)

Dobra koordinacija i razvoj politika i dalje su temelj reformi javne uprave. Zemlje proširenja moraju sustavno izvješćivati o politikama i zakonodavstvu na temelju podataka i dokaza, osmisliti zakonodavstvo i politike na uključivi savjetodavni način i procjenjivati njihov mogući učinak. Dobrim planiranjem i provedbom političkog programa izgradili bi se povjerenje, otpornost i predvidljivije regulatorno okruženje za javnost i poduzeća.

Kad je riječ o **ljudskim resursima i upravljanju javnom službom**, većina zemalja i dalje ima poteškoća s razvojem i sustavnom provedbom transparentnog, dosljednog i pravednog sustava plaća, kao i sustava zapošljavanja, promaknuća i otpuštanja koji se temelji na zaslugama. Te su reforme potrebne kako bi se privuklo i zadržalo motivirano i kvalificirano osoblje te kako bi se razvila stručna i uspješna javna služba. Međutim, upravljanje takvim reformama obično je vrlo osjetljivo. Razumijevanje različitih interesa i zabrinutosti dionika te pružanje široke potpore ključni su za postizanje napretka.

Djelotvornu državnu organizaciju i stvarnu odgovornost i dalje otežava nedostatak napretka u *racionalizaciji državnih struktura* i uspostavljanju jasnih linija odgovornosti između ministarstava i podređenih tijela (u Bosni i Hercegovini, Albaniji, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Moldovi). *Kapaciteti upravnih sudova* i kvaliteta odluka nedovoljni su za osiguravanje prava pojedinaca kad je riječ o upravnom pravosuđu (u Srbiji, Sjevernoj Makedoniji, Albaniji, Bosni i Hercegovini i Moldovi). Kvaliteta *nadzornih tijela* razlikuje se, a preporuke se ne prate sustavno, čime se ograničavaju djelotvorni sustavi provjere i ravnoteže te mogućnosti za sustavno poboljšanje. Za poboljšanje *višerazinskog upravljanja* potrebni su bolja suradnja i koordinacija između nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela, osiguravanje kvalitete usluga na svim razinama i usklađivanje administrativnih odgovornosti s resursima i kapacitetima. S obzirom na važnost osiguravanja odgovarajuće ravnoteže između središnje, regionalne i lokalne vlasti te dosljedne primjene pravila, postupaka i standarda na svim razinama javne uprave, u svim je zemljama potrebno učiniti više.

Pružanje **digitalnih administrativnih usluga** i dalje je najnaprednije područje u programima reforme javne uprave, posebno u Albaniji, Srbiji i Ukrajini. Sve druge zemlje i dalje moraju uhvatiti korak s njima, međutim sve zemlje moraju i dalje osiguravati da javne usluge budu jednako dostupne osobama s nedostatnim digitalnim sredstvima ili vještinama. Postoji prostor i za daljnje pojednostavnjenje administrativnih postupaka i smanjenje regulatornog opterećenja za javnost i poduzeća.

Nedovoljna djelotvornost i integritet sustava **upravljanja javnim financijama** narušava povjerenje i utječe na *generiranje javnih prihoda* i *upravljanje rashodima* u većini zemalja proširenja. *Proračunska transparentnost i učinkovitost javnih rashoda* ključna su pitanja, posebno u vrijeme sve većih fiskalnih ograničenja. Sustavi *javne nabave* i dalje funkcioniraju uz previše rupa u zakonu što onemogućava učinkovito trošenje novca poreznih obveznika. Kultura *upravljačke odgovornosti* te *unutarnjih i vanjskih revizija* osigurala bi održivost financija zemlje, ali to još nije norma. Kvaliteta *upravljanja imovinom* i *ulaganjima* mora se znatno poboljšati kako bi se zemljama kandidatkinjama omogućilo da smanje infrastrukturne razlike s državama članicama EU-a i iskoriste prednosti budućeg članstva u EU-u, uključujući financiranje ulaganja.

Organizacije civilnog društva

Slobodno i osnaženo civilno društvo ključni je dio svakog demokratskog sustava. U zemljama proširenja postoji aktivno i dinamično civilno društvo koje nadzire rad vlade i doprinosi oblikovanju politika. Organizacije civilnog društva nastavljaju pružati usluge, naročito kad je riječ o pomoći osobama u ranjivom položaju, te sudjeluju u humanitarnom odgovoru na rusku vojnu agresiju na Ukrajinu.

Sloboda udruživanja i okupljanja obuhvaćena je pravnim okvirima i općenito se poštuje. Međutim, i dalje su potrebne reforme radi potpune primjene međunarodnih standarda, a provedba mora biti mnogo dosljednija. Na civilno društvo neprestano se vrše pritisci i prostor za slobodno djelovanje nastavio se smanjivati s uvođenjem ograničenja na njegove aktivnosti i aktivnosti boraca za ljudska prava. U Srbiji i Bosni i Hercegovini u zabrinjavajućem je porastu upotreba strateških tužbi protiv javnog sudjelovanja (SLAPP), među ostalim od strane javnih dužnosnika, koja je primjetna i u drugim zemljama, kao što je Albanija. Slično tome, ključno je da se sigurnosne mjere ne zloupotrebljavaju, npr. da se ne instrumentaliziraju protiv političkih protivnika ili kritičara putem zakonodavstva o borbi protiv terorizma u Turskoj ili slobodnog pristupa informacijama u Crnoj Gori, te još uvijek važećih pravila o prekomjernoj kontroli i izvješćivanju o sprečavanju pranja novca u Kosovu. Međutim, najviše zabrinjavaju događaji povezani s razvojem „zakona o stranim agentima” koji dovode do stigmatizacije i represije nad organizacijama civilnog društva. Oni su predloženi u entitetu Bosne i Hercegovine Republici Srpskoj i Gruziji (u Gruziji su naknadno povučeni zbog međunarodnog i lokalnog pritiska).

Potrebno je ostvariti znatan napredak, naročito u Gruziji, Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Kosovu, kako bi se poboljšala dostupnost i transparentnost javnog financiranja, koje bi trebalo odobravati na temelju objektivnih kriterija. Iako je pravni okvir za filantropiju i donacije u Moldovi poboljšán, u Albaniji i Crnoj Gori još je u tijeku donošenje zakona o volontiranju. Potrebno je poboljšati postupke registracije organizacija civilnog društva, među ostalim u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori.

Unatoč postojanju politika za jačanje poticajnog okruženja za civilno društvo ili za vladinu suradnju s civilnim društvom u Albaniji, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji ili Ukrajini, njihova je provedba nedostatna i često ovisi o financiranju donatora. Većina zemalja prepoznaje vrijedan doprinos civilnog društva oblikovanju politika. Postoje i mehanizmi za otvorena javna savjetovanja, no potrebno je poboljšati način njihove primjene. I dalje postoje nedostaci u institucionaliziranim mehanizmima suradnje između civilnog društva i vlade. Ključno je da vlade osiguraju uvjete za smisleno i uključivo sudjelovanje organizacija civilnog društva u oblikovanju politika.

Gospodarstvo

Od sveopće ruske invazije na Ukrajinu u veljači 2022. gospodarstva deset zemalja proširenja suočena su s velikim gospodarskim i društvenim problemima. BDP Ukrajine smanjio se za 29,1 % u 2022. zbog dubokih posljedica ruske vojne agresije, što je rezultiralo znatnim pritiskom na makroekonomsku stabilnost. Rast BDP-a regije zapadnog Balkana usporio se na 3,2 % u 2022., što je pad u odnosu na oporavak od 7,7 % nakon recesije uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 u 2021. Međutim, nisu sva gospodarstva usporavala u jednakoj mjeri, pri čemu se rast realnog BDP-a smanjio na 6,1 % u Crnoj Gori, 5,6 % u Turskoj, 4,8 % u Albaniji, 4 % u Bosni i Hercegovini, 3,5 % na Kosovu, 2,3 % u Srbiji i 2,1 % u Sjevernoj Makedoniji. BDP Moldove naglo se smanjio za 5,9 %, dok je u Gruziji nastavljen njegov dvoznamenkasti rast (10,1 %). Razlike u gospodarskom rastu među zemljama uglavnom povezane s izravnim i neizravnim posljedicama ruske vojne agresije na Ukrajinu, uključujući njezin utjecaj na trgovinske veze, energiju, cijene hrane i migracije. Gospodarski izgledi za deset gospodarstava i dalje su obilježeni velikom nesigurnošću u pogledu daljnjeg utjecaja rata na rast, zapošljavanje i socijalnu koheziju.

Te su zemlje 2022. donijele **fiskalne mjere** za ublažavanje gospodarskih posljedica rata te rasta cijena energije i hrane. Budući da su se cijene energije znatno smanjile u odnosu na najviše razine, mjere bi sada trebalo postupno ukidati uz istodobno održavanje fiskalne konsolidacije i usmjeravanje socijalne zaštite na one kojima je potrebna. Inflacija na

zapadnom Balkanu te u Moldovi i Gruziji počela je usporavati u jesen 2022. nakon znatnog ubrzanja. U Turskoj se inflacija također usporila u prvoj polovini 2023., nakon što su globalni cjenovni pritisci u kombinaciji s neortodoksnom monetarnom politikom rezultirali velikom deprecijacijom lire i doveli do najviše stope inflacije u dva desetljeća (više od 85 % u listopadu 2022.). U Ukrajini su poremećaji u lancima opskrbe, viši troškovi proizvodnje i tiskanje novca, čemu je Narodna banka pribjegavala za potrebe financiranja rata, doveli do snažnog rasta inflacije, koja je krajem 2022. dosegla 26,6 % prije nego što je počela usporavati.

Za **tržišta rada** na zapadnom Balkanu i u Turskoj i dalje su karakteristični općenito nizak stupanj aktivnosti (osobito žena i mladih), visoka stopa nezaposlenosti te veliko iseljavanje kvalificiranih radnika. Strukturne neusklađenosti ponuđenih i traženih vještina i dalje su prisutne zbog nedovoljnih ulaganja u ljudski kapital i slabih obrazovnih sustava. Kako bi se to promijenilo, potrebni su aktivnije politike tržišta rada, jačanje dvostranog i trostranog socijalnog dijaloga te ulaganja u usavršavanje i prekvalifikaciju. U tom su se kontekstu partneri sa zapadnog Balkana 2021. obvezali uspostaviti programe Garancije za mlade prema modelu EU-a. Do sredine 2023. većina ih je osnovala međuministarske stručne skupine za izradu planova provedbe. Tri zemlje već su donijele planove, a neke su 2023. već počele provoditi pilot-projekt. Tržišta rada u Moldovi i Gruziji ostvarila su relativno dobre rezultate 2022., zahvaljujući dolasku kvalificiranih radnika među izbjeglicama od ruskog rata u Ukrajini i onima koji su pobjegli od mobilizacije u Rusiji, iako i dalje postoje strukturne slabosti. Međutim, visoka razina neformalnog zapošljavanja i dalje je ključno pitanje u svim partnerskim zemljama. U Ukrajini su izbjeglički tokovi i interno raseljavanje, zajedno s velikim uništenjem kapitala, dramatično utjecali na tržište rada, koje je i ranije bilo obilježeno relativno niskom stopom aktivnosti i odljevom mozgova. Bit će potrebni golemi naponi kako bi se ponovno izgradilo funkcionalno tržište rada i riješio problem nedostatka vještina nakon završetka rata. Pritom će od presudne važnosti biti jačanje socijalnog dijaloga, uključujući izgradnju kapaciteta socijalnih partnera.

Od sve je veće važnosti da gospodarstva svih deset zemalja proširenja ubrzaju **strukturne reforme** kako bi se omogućio održiv oporavak u srednjoročnom razdoblju i ostvario napredak u ispunjavanju dvaju gospodarskih kriterija za članstvo u EU-u: osiguranja funkcionalnih tržišnih gospodarstava i dokazivanja sposobnosti suočavanja s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a.

Kad je riječ o **funkcionalnim tržišnim gospodarstvima**, trenutačno se nijedna zemlja zapadnog Balkana ne može smatrati potpuno funkcionalnim tržišnim gospodarstvom, a razine usklađenosti razlikuju se unatoč napretku u nekim zemljama. Iako je Bosna i Hercegovina i dalje u ranoj fazi pripreme i tijekom prošle godine nije pokazala napredak, većina drugih partnera ostvarila je određeni ili dobar napredak u izgradnji funkcionalnih tržišnih gospodarstava te je postigla umjerenu ili dobru razinu pripremljenosti. Tržišno gospodarstvo Turske dobro je napredovalo, ali i dalje postoji ozbiljna zabrinutost u pogledu njegova funkcioniranja jer se nazadovalo ključnim elementima, kao što su provođenje monetarne politike te institucionalno i regulatorno okruženje. Nakon izbora poduzete su mjere za rješavanje nekih od tih problema. Moldova i Ukrajina u ranoj su fazi pripreme / donekle su pripremljene, a Gruzija je umjereno pripremljena. Kad je riječ o njihovoj sposobnosti da se nose s pritiskom konkurencije i tržišnim silama, samo Turska ima dobru razinu pripremljenosti. Srbija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija umjereno su pripremljene, Albanija i Gruzija donekle su pripremljene, Bosna i Hercegovina i Moldova u ranoj su fazi / donekle su pripremljene, dok su Kosovo i Ukrajina u ranoj fazi.

Razina provedbe zajednički dogovorenih smjernica politike nastavila se pogoršavati na zapadnom Balkanu i u Turskoj te se smanjila s 50,8 % u 2020. i 42,9 % u 2021. na 40,8 % u 2022. Provedba smjernica politike ključna je kako bi te zemlje dodatno uskladile svoja gospodarstva s EU-om i pripremile se za buduće sudjelovanje u okviru Europske unije za koordinaciju i nadzor gospodarskih i socijalnih politika. Potrebno je poboljšati fiskalnu održivost, promicati razvoj ljudskog kapitala i izgraditi otpornost na buduće šokove. Trebalo bi nastaviti raditi na unapređenju digitalne i zelene tranzicije, poboljšanju poslovnog okruženja i produbljivanju regionalne gospodarske integracije na temelju standarda EU-a kako bi se privukla ulaganja i potaknuo gospodarski rast.

Prilog 2. Provedba Gospodarskog i investicijskog plana za zapadni Balkan

U tijeku je provedba Gospodarskog i investicijskog plana (EIP) za zapadni Balkan⁴, donesenog 6. listopada 2020. Cilj plana snažnija je integracija i premošćivanje socioekonomskog jaza između te regije i EU-a, pomoć u zelenoj i digitalnoj tranziciji te približavanje zapadnog Balkana jedinstvenom tržištu EU-a. Plan se provodi s pomoću paketa bespovratnih sredstava EU-a u iznosu od 9 milijardi EUR i instrumenta jamstva za zapadni Balkan koji bi trebao privući ulaganja u iznosu do 20 milijardi EUR.

Očekuje se da će utjecaj tih ulaganja na gospodarstvo regije biti pojačan vidljivim napretkom u provedbi zajedničkog regionalnog tržišta i programa gospodarskih reformi te kontinuiranim napretkom u područjima vladavine prava, upravljanja javnim financijama i reforme javne uprave.

EU je dosad odobrio ili se obvezao osigurati bespovratna sredstva u iznosu od 4,29 milijardi EUR te se očekuje da će **potaknuti ulaganja iz drugih izvora u iznosu većem od 10,76 milijardi EUR**. To uključuje financiranje 54 vodeća projekta obuhvaćena Okvirom za ulaganja na zapadnom Balkanu (WBIF), bilateralne i višedržavne mjere u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA) i IPARD-a (IPA za ruralni razvoj) za potporu poljoprivrednim mjerama. Osim toga, EU je odobrio davanje 21 jamstva u okviru Europskog fonda za održivi razvoj (EFOR+), čime će se potaknuti znatna ulaganja preko banaka i međunarodnih financijskih institucija.

Ulaganje u prometnu povezanost usmjereno je na razvoj potrebne infrastrukture za cestovni i željeznički promet te promet plovnom putovima u skladu s prioritetima transeuropskih prometnih mreža. Usmjereno je i na nadogradnju i ozelenjivanje postojeće infrastrukture kako bi se doprinijelo rješenjima pametne mobilnosti u skladu sa zelenim programom.

Ključni vodeći projekti odobreni iz WBIF-a kao dio EIP-a odnose se na: i. koridor X željeznica Srbija – Bugarska; ii. „autocestu mira” koja povezuje Kosovo i Srbiju; iii. autocestu koridora Vc u Bosni i Hercegovini koja povezuje tu zemlju s Jadranom, Mađarskom i Hrvatskom; iv. „plavu autocestu” u Albaniji; v. autocestu koridora VIII u Sjevernoj Makedoniji; i vi. druge cestovne i željezničke spojeve i obilaznice u regiji.

Tim se projektima dopunjuju ulaganja u povezivost odobrena prethodnih godina, od kojih je nekoliko dovršeno u proteklim mjesecima. To uključuje dionicu autoceste Vc Tarčin i tunel Ivan u Bosni i Hercegovini te željezničku dionicu koridora IV Bar – Vrbnica u Crnoj Gori.

U koordinaciji sa Stalnim tajništvom Ugovora o Prometnoj zajednici regija nastavlja s reformskim mjerama provedbom pet sektorskih akcijskih planova (željeznica, ceste, cestovna sigurnost, olakšavanje prometa te vodni promet i multimodalnost) te strategije za održivu i pametnu mobilnost za zapadni Balkan. Petogodišnji tekući plan rada koji je podržalo šest partnera služi kao dodatni alat za planiranje reformi i infrastrukture kojima regija mora dati prednost u narednim godinama.

Provedba tih akcijskih planova i modernizacija postojeće infrastrukture podupiru se iz programa za siguran i održiv promet a iznosom od 80 milijuna EUR koji je operativni odbor WBIF-a donio u lipnju 2023. Time se financiraju pametna i održiva rješenja za mobilnost putem dekarbonizacije i digitalizacije.

⁴ [COM\(2020\) 641 final](#).

Nakon uspješnog uvođenja „zelenih traka” u regiji tijekom pandemije bolesti COVID-19 u okviru mjera za olakšavanje prometa stvaraju se i slične zelene i plave trake (na pomorskim prijelazima) između zemalja zapadnog Balkana i EU-a. Trenutačno se provode pilot-projekti s Grčkom, Italijom i Hrvatskom, a u tijeku su i pregovori o trakama na granici između Srbije i Mađarske.

Naposljetku, u okviru prijedloga revizije Uredbe o transeuropskoj prometnoj mreži (TEN-T) uspostavljen je koridor zapadnog Balkana koji je uključen u sveobuhvatnu mrežu, a djelomično i u osnovnu mrežu. To pokazuje predanost EU-a povezivosti u regiji, koja se smatra sastavnim dijelom prometne mreže EU-a.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za održivi promet u okviru EIP-a, dosad je u iz WBIF-a odobreno 1,74 milijarde EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e. Očekuje se da će se time potaknuti dodatnih 5,7 milijardi EUR ulaganja iz drugih izvora.

Vodeći projekti **prelaska na čistu energiju i povezivosti** usmjereni su na ulaganja u obnovljive izvore energije, „val obnove” energetske učinkovitosti i olakšanje prelaska s ugljena. Podupiru se i energetska sigurnost i diversifikacija opskrbe.

Komisija je u listopadu 2022. najavila paket energetske potpore za regiju vrijedan milijardu eura. Polovina tog iznosa namijenjena je za potporu ranjivim društvenim skupinama i poduzećima, a druga polovina za ubrzavanje energetske tranzicije, posebno ulaganjima u mjere energetske učinkovitosti, diversifikaciju opskrbe i proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Većina sredstava izravne potpore isplaćena je početkom 2023., a određivanje prioriteta i odobravanje ulaganja izvršit će se tijekom 2023.

Operativni odbor WBIF-a dosad je donio 18 investicijskih projekata EIP-a usmjerenih na izgradnju solarnih/fotonaponskih elektrana (npr. u Albaniji, Kosovu i Sjevernoj Makedoniji), vjetroelektrana (npr. u Srbiji), sanaciju hidroelektrana (npr. u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji), mrežu za prijenos električne energije (npr. transbalkanski koridor električne energije) i energetske učinkovitosti. EU podupire i osigurava ulaganja u spojne plinovode kako bi se osigurala bolja diversifikacija izvora energije.

Kako bi se promicala upotreba energije iz obnovljivih izvora i energetska učinkovitost te podržao napredak u obnovi javnih i privatnih zgrada, Komisija je na temelju sporazuma o doprinosu potpisanim u prosincu 2022. obnovila regionalni program energetske učinkovitosti sa 100 milijuna EUR. Financiranje u iznosu od 45 milijuna EUR za namjenski jamstveni instrument za projekte koji se uglavnom odnose na energetske učinkovitost i obnovljive izvore energije dobilo je pozitivno mišljenje operativnog odbora WBIF-a u travnju 2022. te se o njemu trenutačno pregovara.

U prosincu 2022. zapadni Balkan donio je energetske i klimatske ciljeve za 2030. na temelju Ugovora o Energetskoj zajednici. Na toj se osnovi trenutačno izrađuju nacionalni energetski i klimatski planovi u kojima se utvrđuju koraci za postizanje tih ciljeva. Komisija i Energetska zajednica surađuju sa zapadnim Balkanom i na razvoju regionalnog sustava trgovanja emisijama u okviru procesa pristupanja.

Velik socioekonomski izazov bit će prelazak s ugljena u regiji u kojoj većina područja uvelike ovisi o fosilnim gorivima. Komisija je stoga podupirala platformu za suradnju namijenjenu regijama u tranziciji koje koriste ugljen na zapadnom Balkanu i u Ukrajini, po uzoru na sličnu inicijativu EU-a. Već je obavljen niz bilateralnih razmjena s regijama EU-a, dok se druge još uvijek planiraju.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za čistu energiju u okviru EIP-a, dosad je u iz WBIF-a odobreno 617 milijuna EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e. Očekuje se da će se time potaknuti dodatnih 1,3 milijardi EUR ulaganja iz drugih izvora.

Nadalje, operativni odbor WBIF-a dao je pozitivno mišljenje o osiguravanju šest povezanih jamstava otvorenog pristupa za koja se očekuje da će generirati znatna ulaganja u energetske infrastrukturu, učinkovitost i tranziciju. Trenutačno se pregovara o ugovorima.

Prioriteti EIP-a u području prometa i energetike dopunjuju napore u **području okoliša i borbe protiv klimatskih promjena**. Zajedno doprinose provedbi zelenog programa za zapadni Balkan, koji je donesen zajedno s EIP-om i koji su čelnici zapadnog Balkana podržali u Izjavi iz Sofije u studenome 2020. Program od pet stupova temelji se na regulatornim reformama i ulaganjima u regiji radi usklađivanja s ambicijama europskog zelenog plana, posebno u područjima energetske tranzicije, sprečavanja onečišćenja, kružnog gospodarstva, zaštite bioraznolikosti i održive proizvodnje hrane. Provedba programa promiče se u okviru vodećih projekata EIP-a povezanih s održivim prometom, energetskom tranzicijom i gospodarenjem otpadom i otpadnim vodama.

U regiji se provodi detaljan akcijski plan programa, koji su čelnici potvrdili na sastanku na vrhu u Brdu u listopadu 2021. Iako Vijeće za regionalnu suradnju i dalje ima ključnu ulogu u koordinaciji regionalnih inicijativa u okviru zelenog programa, Komisija je dogovorila program EU4Green s Austrijskom agencijom za okoliš u iznosu od 11 milijuna EUR kako bi svakom partneru u regiji pomogla pri radu na vlastitim strategijama i reformama.

Osim prethodno navedenih energetske i prometne projekata, ulaganja koja podupire EU za provedbu zelenog programa usmjerena su na gospodarenje otpadom i otpadnim vodama, kružno gospodarstvo, zaštitu okoliša i održivu poljoprivredu. U okviru vodeće inicijative 7 operativni odbor WBIF-a i Komisija dosad su odobrili financiranje sedam projekata ulaganja u upravljanje vodama i otpadnim vodama u svih šest partnerskih zemalja (uključujući glavne gradove Podgoricu, Skopje, Beograd i Sarajevo) i tri programa kojima se podupire gospodarenje otpadom (u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji). Postoji i niz bilateralnih programa u području biološke raznolikosti i zaštite okoliša određenih područja (npr. Prespansko jezero). Postoji i regionalni program za borbu protiv onečišćenja u gradovima potporom Sporazumu gradonačelnika za klimu i energiju, koji gradovima pomaže u izradi planova i provedbi pilot-projekata u tom području.

Poljoprivredno-prehrambena zelena tranzicija uglavnom se provodi u okviru IPARD-a. U okviru EIP-a dosad su izdvojena 152 milijuna EUR za potporu modernizaciji održive proizvodnje hrane.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za zaštitu okoliša u okviru EIP-a, dosad je u iz WBIF-a odobreno 633 milijuna EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e i IPARD-a. Očekuje se da će se time potaknuti dodatnih 685 milijuna EUR ulaganja iz drugih izvora.

Nadalje, operativni odbor WBIF-a dao je pozitivno mišljenje o pružanju četiriju jamstava otvorenog pristupa povezanih sa zelenom tranzicijom u području održive tranzicije gradova, ponora ugljika i zelenih obveznica. Ugovori se pripremaju i trebali bi se potpisati 2023.

Iz EIP-a se podupire i **digitalna transformacija** regije s pomoću tehničke pomoći i ulaganja. U njezinom su središtu regulatorne reforme koje pridonose razvoju tržišta digitalnih usluga te promicanje ulaganja u inovativna digitalna rješenja i digitalnu infrastrukturu. Dosad su u okviru WBIF-a odobrena dva projekta povezana sa širokopojasnim internetom u Srbiji i laboratorijima IKT-a u Albaniji.

Kad je riječ o reformama pravnog okvira, Komisija svake godine vodi regulatorni dijalog s regijom o digitalnoj politici te podupire godišnje sastanke na visokoj razini ne temu digitalne budućnosti na zapadnom Balkanu. Tijekom dijaloga održanog 30. lipnja 2023. Albanija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija potpisale su sporazume o pridruživanju programu Digitalna Europa (DIGITAL). Sudjelovanje u programu DIGITAL omogućit će tim zemljama da sudjeluju u mreži europskih centara za digitalne inovacije koji podupiru poduzeća i javni sektor u zelenoj i digitalnoj tranziciji. Šest zemalja potpisalo je 2022. Deklaraciju o budućnosti interneta, u kojoj se utvrđuju vizija i načela pouzdanog interneta. Regija se isto tako u potpunosti povezala s radom Tijela europskih regulatora za elektroničke komunikacije.

Komisija i Vijeće za regionalnu suradnju imali su ključnu ulogu u osiguravanju regionalnog sporazuma o roamingu kojim je u regiji od 1. srpnja 2021. uveden program „u roamingu kao kod kuće”. Prvo dobrovoljno smanjenje naknada za podatkovni roaming od strane vodećih operatora iz EU-a i zapadnog Balkana stupilo je na snagu 1. listopada 2023. Operatori su se dogovorili i o postupnom smanjenju u narednim godinama kako bi se cijene približile razinama iz programa „u roamingu kao kod kuće” do 2028.

EU istodobno promiče razvoj novih digitalnih rješenja za različite sektore gospodarstava zapadnog Balkana, uključujući promet, energetiku, logistiku, administraciju i trgovinu. Velika inicijativa za promicanje takvih rješenja godišnji je Balkathon s nagradama za inovativne projekte digitalne tranzicije.

U pripremi je regionalni program EU4Digital. Proračun mu iznosi 15 milijuna EUR, a provedba se planira za tri godine. Cilj mu je dopuniti tekući rad zajedničkog regionalnog tržišta – regionalnog digitalnog područja, koji se temelji na ciljevima digitalne agende za zapadni Balkan.

Kibernetička sigurnost je i dalje važan element EIP-a. Dovršena je procjena potreba u području kibernetičke sigurnosti za regiju te je u okviru Instrumenta za tehničku pomoć i razmjenu informacija (TAIEX) i predviđen niz događanja na temu tehničke pomoći, čime se jača pripravnost za kibernetičke incidente.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za digitalnu tranziciju u okviru EIP-a, dosad je iz WBIF-a odobreno 50 milijuna EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e. Očekuje se da će se time potaknuti dodatnih 240 milijuna EUR ulaganja iz drugih izvora.

Nadalje, operativni odbor WBIF-a odobrio je pružanje jednog jamstva otvorenog pristupa u tom području za platformu za digitalnu transformaciju.

Potpora privatnom sektoru usmjerena je na ciljano financiranje putem namjenskih jamstvenih instrumenata za mala i srednja poduzeća (MSP-ovi) za osnivanje, inovacije i konkurentnost. Slična potpora pruža se i ruralnim poljoprivrednim poduzećima putem instrumenta IPARD-a.

Potrebno je stvoriti prave uvjete za razvoj i rast privatnog sektora, posebno za mikropoduzeća te mala i srednja poduzeća. To je u središtu dijaloga o gospodarskoj politici koji se svake godine održava s partnerima sa zapadnog Balkana u okviru programa gospodarskih reformi (ERP), kao i preporuka za ekonomsku politiku koje iz njega proizlaze i koje su usklađene s prioritetima EIP-a.

Potpora privatnom sektoru, koja je prvenstveno usmjerena na poticanje inovacija i jačanje dvostruke zelene i digitalne tranzicije, trenutačno se pruža u okviru šest namjenskih programa mješovitog financiranja privatnog sektora: Zelena tranzicija za MSP-ove, Klimatski program,

Zeleno financiranje za uključivost, Održiv pristup financiranju za poduzetnike, Digitalna i zelena tranzicija za rast te Promicanje zelenog kreditiranja.

Komisija podržava i rad Komorskog investicijskog foruma WB6 radi promicanja gospodarskih interesa regije unutar i izvan zapadnog Balkana. Posebno financira program za razvoj regionalnih dobavljača kojim se nastoji olakšati stvaranje veza/prilika za domaće dobavljače.

Naposljetku, Komisija je pokrenula niz inicijativa u okviru jamstva za zapadni Balkan u okviru šireg fonda EFOR+. To uključuje 10 jamstvenih programa za osiguravanje općeg financiranja rasta za MSP-ove i instrument za podjelu rizika u poljoprivredi te promicanje uključivog rasta i dvostruke tranzicije. Trenutačno su u postupku ugovaranja.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za razvoj privatnog sektora u okviru EIP-a, dosad je iz WBIF-a odobreno 341 milijuna EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e. Očekuje se da će se time potaknuti dodatna 2,1 milijarda EUR ulaganja iz drugih izvora.

Šesto prioritetno područje koje se podupire iz EIP-a je **razvoj ljudskog kapitala i inovacija**, uključujući mlade, obrazovanje i prihvaćanje inovacija. U srpnju 2021. ministri iz regije podržali su izjavu kojom se njihove zemlje obvezuju na poštovanje načela europskog stupa socijalnih prava i provedbu vodeće inicijative Garancije za mlade u okviru EIP-a. Na sastanku na vrhu EU-a i zapadnog Balkana u listopadu 2021. pokrenut je sveobuhvatan program za inovacije, istraživanje, obrazovanje, kulturu, mlade i sport (program za inovacije).

Jamstvo za mlade aktivacijski je program kojim se mladima na zapadnom Balkanu osigurava dobra ponuda radnih mjesta, kontinuirano obrazovanje te naukovanje ili osposobljavanje unutar određenog razdoblja nakon gubitka zaposlenja ili napuštanja formalnog obrazovanja. U okviru programa zahtijevaju se reforme i izgradnja kapaciteta u području obrazovanja i strukovnog osposobljavanja, zapošljavanja, usluga tržišta rada i socijalne zaštite. Svi partneri sa zapadnog Balkana, osim Bosne i Hercegovine (u kojoj je rad u tijeku), donijeli su nacionalne planove provedbe Garancije za mlade i uspostavili mehanizme koordinacije, a neki ih već provode.

Od kraja 2022. zapadnom Balkanu dostupan je instrument EU-a za uzajamnu tehničku pomoć SOCIEUX+. Specijaliziran je za zapošljavanje, rad i socijalnu zaštitu te pruža kratkoročnu pomoć nacionalnim i lokalnim institucijama partnerskih zemalja u prihvatljivim sektorima. Trenutačno se na zapadnom Balkanu provodi 26 mjera, uglavnom povezanih sa socijalnom zaštitom te radom i zapošljavanjem.

Program za zapadni Balkan za inovacije, istraživanje, obrazovanje, kulturu, mlade i sport i dalje vodi zapadni Balkan prema bližoj suradnji u tim područjima politika. Niz aktivnosti suradnje između država članica EU-a i partnera sa zapadnog Balkana ojačalo je ključna područja kao što su potpora modernizaciji sustava visokog obrazovanja, industrijska suradnja i pametna proizvodnja, jačanje inovacijskih ekosustava, osposobljavanje medicinskog osoblja, digitalizacija i kibernetička sigurnost.

Ključni instrument provedbe programa za inovacije je program Obzor Europa, s kojim je sada povezano svih šest partnera sa zapadnog Balkana. Regija može pristupiti i instrumentu za političku podršku u području istraživanja i tehnološkog razvoja te je povećala sudjelovanje u istraživačkim inicijativama EU-a kao što su COST i EUREKA. Sjeverna Makedonija i Srbija pridružene su programu Erasmus+, dok druga četiri partnera imaju koristi od potpore iz međunarodne dimenzije programa Erasmus+. Od 2023. inicijativa Europska sveučilišta programa Erasmus+ otvorena je za sudjelovanje svih visokih učilišta sa zapadnog Balkana

kao punopravnih partnera. Europska sveučilišta transnacionalni su savezi visokih učilišta koji razvijaju dugoročnu strukturnu i stratešku suradnju, stvaraju sveučilišta budućnosti i promiču europske vrijednosti i identitet. Partneri sa zapadnog Balkana također su u potpunosti pridruženi inicijativama EU-a u području kulture, uključujući program Kreativna Europa i inicijativu novi europski Bauhaus. Tom se inicijativom promiču inovacije, održivost, uključenost i estetika u infrastrukturnim i drugim projektima, a posebno je povezana s provedbom zelenog programa.

Pomoć EU-a u tom području uključuje i blisku suradnju sa zapadnim Balkanom u području zdravstva. Regija je i dalje povezana s radom Odbora za zdravstvenu sigurnost EU-a i Europskog centra za sprečavanje i kontrolu bolesti te ima pristup zajedničkoj nabavi medicinskih zaliha. EU financira projekt otpornosti na zdravstvene krize na zapadnom Balkanu i projekt ulaganja u proširenje dječje bolnice Sveučilišta u Beogradu.

Kad je riječ o financijskoj pomoći za razvoj ljudskog kapitala u okviru EIP-a, dosad je iz WBIF-a odobreno 368 milijuna EUR te su preuzete obveze u okviru bilateralnih i višedržavnih programa IPA-e. Očekuje se da će se time potaknuti dodatnih 477 milijuna EUR ulaganja iz drugih izvora.

Posvećenost regije (i potpore EU-a) uspostavljanju zajedničkog regionalnog tržišta na zapadnom Balkanu na temelju četiri slobode kretanja odlučujuća je za provedbu tih šest prioriteta EIP-a i pojačava njihov učinak. Važan napredak krajem 2022. bilo je sklapanje triju sporazuma o slobodi kretanja ljudi u regiji. Njihova uspješna provedba olakšat će putovanje i priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja i određenih stručnih kvalifikacija. EU podupire razvoj zajedničkog tržišta putem Vijeća za regionalnu suradnju i CEFTA-e.

Naposljetku, uspjeh gospodarskog i investicijskog plana isto tako ovisi o tome da svi partneri uvedu najbolje prakse u područjima vladavine prava, javnih financija i upravljanja ulaganjima te potiču razvoj profesionalne i djelotvorne javne uprave.

Prilog 3. Provedba gospodarskog i investicijskog plana (EIP) – pregled za Ukrajinu, Moldovu i Gruziju

EU i njegovih pet istočnih partnera pokrenuli su 2021. **gospodarski i investicijski plan za Istočno partnerstvo**⁵ (EIP). Cilj mu je poduprijeti gospodarski oporavak nakon dvije godine društveno i gospodarski štetne zdravstvene krize. Planom se nastoji provesti i zelena i digitalna transformacija koja je nužna za izgradnju inovativnih, okolišno održivih, socijalno uključivih i otpornih gospodarstava.

Od početka ničim izazvane ruske vojne agresije na Ukrajinu EIP je dobio novu društveno-gospodarsku i političku važnost. Postao je sastavni dio odgovora EU-a na posljedice rata protiv Ukrajine osiguravajući likvidnost i mobilizirajući ulaganja potrebna za održavanje ukrajinskog i moldavskog gospodarstva. EIP je također dio potpore EU-a integraciji tih dviju zemalja, kao i Gruzije, u gospodarstvo te energetska, digitalna i prometna tržišta EU-a. Riječ je o ključnom mehanizmu za olakšavanje njihovih nastojanja u procesu pristupanja i ostvarivanje koristi od europske integracije.

Cilj je plana mobilizirati do 17 milijardi EUR ulaganja u regiji u razdoblju od 2021. do 2027. iskorištavanjem bespovratnih sredstava i jamstava EU-a u iznosu od 2,3 milijarde EUR. Popratne mjere politike i tehnička potpora također su dio provedbe EIP-a.

Do rujna 2023. mobiliziran je ukupni iznos od 6,2 milijarde EUR u obliku bilateralnih i regionalnih bespovratnih sredstava, operacija mješovitog financiranja i jamstava za potporu prioritetima EIP-a u Ukrajini, Moldovi i Gruziji. Od tog iznosa 3,5 milijardi EUR namijenjeno je potpori za provedbu vodećih projekata u tim zemljama. Broj ulaganja koja su dosad mobilizirana u okviru EIP-a čini 40 % ciljnog iznosa od 17 milijardi EUR ulaganja koja treba mobilizirati. U prvoj polovini 2023. brzo se povećala razina ulaganja mobiliziranih zahvaljujući planu. Očekuje se da će se provedba plana dodatno ubrzati nakon sklapanja novih sporazuma o jamstvu s partnerskim financijskim institucijama u okviru instrumenta EFOR+.

Održivi promet

Održiva prometna povezanost ključni je prioritet u regiji još od pokretanja Istočnog partnerstva 2009. U prosincu 2021. EU i njegovi istočni partneri obnovili su svoju predanost jačanju ključnih prometnih veza, s naglaskom na proširenoj indikativnoj osnovnoj mreži TEN-T, uključujući veze preko Crnog mora. Poboljšanja ključnih zračnih, cestovnih, željezničkih, pomorskih i unutarnjih plovnih putova imaju golem potencijal za poticanje održivog gospodarskog razvoja, integraciju tržišta i prekogranične trgovine u regiji te između regije i EU-a. Od 2021. mobilizirano je 1,2 milijarde EUR za potporu prometnoj povezanosti.

U Ukrajini i Moldovi EU ispunjava svoju obvezu pružanja potpore provedbi **inicijative za koridore solidarnosti** između EU-a i Ukrajine. Koridori solidarnosti prioritetne su prometne osi koje povezuju Ukrajinu i Moldovu s EU-om. Predstavljaju glavne rute za trgovinu osnovnom robom iz Ukrajine i prema njoj te održavaju gospodarstvo te zemlje na životu. Komisija surađuje s državama članicama EU-a, Ukrajinom, Moldovom, međunarodnim partnerima i poduzećima te prijevoznicima na proširenju i poboljšanju funkcioniranja koridora solidarnosti. Pritom radi na pojednostavnjenju postupaka, nadogradnji infrastrukture i iskorištavanju punog potencijala svih ruta kako bi se smanjili troškovi prijevoza i logistike duž koridora solidarnosti. U tom kontekstu provedbom devet projekata u okviru Instrumenta za povezivanje Europe, s ukupnom potporom EU-a u iznosu od gotovo 250 milijuna EUR,

⁵ [SWD\(2021\) 186 final](#).

nadogradit će se željezničke i cestovne prekogranične točke između susjednih država članica EU-a (Mađarske, Poljske, Rumunjske i Slovačke) te Ukrajine i Moldove.

Komisija je 2022. je u suradnji s moldavskim vlastima, Europskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) i Europskom investicijskom bankom (EIB) osigurala sredstva za obnovu željezničke osi **sjever – jug**. Glavni je cilj povećati kapacitet moldavske željezničke mreže koja pokriva oko 128 km na koridoru Vălcineț-Ocnița-Ungheni-Chișinău-Căinari, posebno u pogledu normi mase i brzine putovanja. To se nadovezuje na kratkoročna ulaganja za brzu nadogradnju glavnog cestovnog graničnog prijelaza između Ukrajine i Slovačke te kupnju opreme, kao što su skeneri i generatori, za prioritetne granične prijelaze između Ukrajine i država članica EU-a. Komisija je putem Instrumenta za vanjsku politiku mobilizirala 20 milijuna EUR bespovratnih sredstava uz zajam EBRD-a u iznosu od 12 milijuna EUR.

U Gruziji su EU i EIB nastavili ulagati u **autocestu istok–zapad** s naglaskom na „crnim točkama”, odnosno dionicama cesta s izrazito velikim brojem prometnih nesreća sa smrtnim ishodom. EU i EIB nastavit će podupirati razvoj tog ključnog koridora s ukupnim iznosom od 446 milijuna EUR (uključujući 16,8 milijuna EUR bespovratnih sredstava). EU je za potrebe vodeće inicijative 2 u Gruziji pokrenuo i sveobuhvatnu studiju izvedivosti radi procjene komercijalne održivosti dodatnih trajektnih/sporednih linija kojima bi se Gruzija preko Crnog mora povezala s Bugarskom.

U studenome 2022. Ukrajina, Moldova i Gruzija postale su sudionice u svojstvu promatrača u radu tijela **Prometne zajednice**. To će im donijeti konkretne koristi u pogledu **provedbe relevantne pravne stečevine EU-a u području prometa** i razvoja indikativne mreže TEN-T na njihovim državnim područjima, kao i razmjene dobrih praksi s regionalnim partnerima sa zapadnog Balkana i državama članicama EU-a. Stalno tajništvo Ugovora o Prometnoj zajednici već je na različitim razinama počelo surađivati sa sudionicima u svojstvu promatrača kako bi se upoznali Prometnom zajednicom, uključili u rad tehničkih odbora Ugovora o Prometnoj zajednici i kako bi se pokrenuo rad na nekima od njegovih glavnih ciljeva (kao što su akcijski planovi za željeznicu, ceste, sigurnost na cestama, olakšavanje prometa, vodni promet i multimodalnost).

Moldova i Ukrajina pridružile su se Instrumentu za povezivanje Europe u svibnju odnosno lipnju 2023. To bi trebalo dovesti do pojačane suradnje u prometnom sektoru i poduprijeti proširenje mreže TEN-T.

Olakšani pristup financiranju za MSP-ove

Od pokretanja EIP-a EU aktivno podupire napore svojih istočnih partnera da pokrenu svoja gospodarstva nakon dvije vrlo teške godine ograničenja kretanja i poremećaja u trgovini zbog pandemije bolesti COVID-19. EU je posebnu pozornost posvetio ispunjavanju potreba mikropoduzeća te malih i srednjih poduzeća za financiranjem te je u tu svrhu mobilizirao 1,5 milijardi EUR u kreditnim linijama i poslovnim savjetodavnim uslugama kako bi im se pomoglo da ponovno pokrenu aktivnosti, vrate izgubljene tržišne udjele te digitaliziraju i moderniziraju svoje poslovanje. Kreditne linije koje podupire EU nude bolje uvjete zaduživanja za mikropoduzeća te mala i srednja poduzeća: dulje rokove dospijeca, smanjene zahtjeve za instrumente osiguranja, prilagođenu tehničku pomoć i poticaje za ulaganja. EU je u suradnji s BGK-om Ukrajini pružio jamstvo u iznosu od 10 milijuna EUR kako bi se omogućilo ponovno kreditiranje MSP-ova koji zbog rizika povezanih s ratom ne bi ispunjavali uvjete za novo financiranje.

Olakšavanje trgovine

U listopadu 2022. EU je pokrenuo **službu za pomoć u trgovini za Istočno partnerstvo**, čiji je cilj poduzećima olakšati pristup informacijama povezanim s trgovinom. Služba za pomoć

internetski je portal s opsežnim tržišnim informacijama (primjenjivi propisi o izvozu i uvozu, tarifne i netarifne mjere, carine, porezi, postupci itd.), trgovinskom statistikom i analitičkim uvidima u potencijal nacionalnih tržišta EU-a i zemalja Istočnog partnerstva. U svakoj zemlji provedena su istraživanja o netarifnim mjerama (regulatornim, postupovnim) kako bi se utvrdile prepreke trgovini robom i uslugama i dale preporuke za njihovo prevladavanje.

Provedba strategije **EU4Business**: Projekt **povezivanja poduzeća** nastavio se 2022. i početkom 2023. Cilj je projekta promicanje trgovinskih odnosa i poslovnih partnerstava u zemljama Istočnog partnerstva izgradnjom mostova između MSP-ova i organizacija za potporu poslovanju u EU-u i njihovih partnera u Istočnom partnerstvu. Razvijen je program mobilnosti kojim se omogućuje razmjena između MSP-ova i organizacija za potporu poslovanju iz obiju regija.

Održiva energija i dekarbonizacija gospodarstava

Od pokretanja EIP-a ostvaren je znatan napredak u ključnom području održive energije za koje je već mobilizirano 1,6 milijardi EUR ulaganja u cijeloj regiji Istočnog partnerstva.

Iz programa EU4Energy nastavilo se 2022. podupirati Ukrajinu, Moldovu i Gruziju u izgradnji pravnih i regulatornih okvira energetske politike. Također se pomagalo istočnim partnerima u stvaranju povoljnog okruženja za razvoj obnovljivih izvora energije i zelenijih energetskih mješavina. Program je imao središnju ulogu u pomaganju **Ukrajini i Moldovi** u Europskoj mreži operatora prijenosnih sustava nakon sinkronizacije. Također se podupiralo Ukrajinu u obnovi njezina energetskog sustava koja je u tijeku, čime se doprinijelo sigurnosti opskrbe u regiji.

Nastavljena je suradnja s Međunarodnom agencijom za obnovljivu energiju (IRENA). Cilj je bio utvrditi uvjete i prepreke razvoju i integraciji obnovljivih izvora energije u zemljama Istočnog partnerstva.

U **Ukrajini** se u okviru vodeće inicijative Fonda za energetske učinkovitost (EEF) koju podupire EU (sa 104 milijuna EUR) nastavio uspješno provoditi program ulaganja u energetske učinkovitost u višestambenim zgradama. Do kraja ožujka 2023. EEF je obuhvatio gotovo 80 000 kućanstava, pri čemu je 261 projekt u potpunosti ili djelomično dovršen u višestambenim zgradama (više od 80 % njih bilo je temeljita obnova). EEF je 2022. uveo novi program „obnova” kojim se podupiru brzi popravci stambenih zgrada oštećenih u ratu, ako nisu strukturno oštećene.

U okviru Istočnog partnerstva za energetske učinkovitost i okoliš (E5P) EU je uz vodstvo EBRD-a sufinancirao nekoliko projekata za energetske učinkovitost i centralizirano grijanje u **Ukrajini**. Projekti za obnovu centraliziranog grijanja obuhvaćaju gradove Žitomir, Ternopil, Lviv, Luck i Černivci s ukupnim proračunom od oko 110 milijuna EUR i doprinosom EBRD-a za zajam od 48 milijuna EUR. U tijeku su projekti energetske učinkovitosti za javne zgrade u Dnipro s proračunom od 39 milijuna EUR, uključujući zajam EBRD-a u iznosu od 20 milijuna EUR. EIB je u ožujku 2023. pokrenuo veliki novi program za obnovu javnih zgrada u Ukrajini (do 1 000 bolnica i škola) uz bespovratna sredstva EU-a i program E5P. On će obuhvatiti i aspekte koji nisu povezani s energetske učinkovitosti kao što su skloništa od zračnih napada, bolje mjere za zaštitu od požara i bolji pristup za osobe s invaliditetom. Važno područje djelovanja, koje je započelo 2022. i još je u tijeku, uključuje dva programa hitne pomoći za stanovanje interno raseljenih osoba koje financira EU.

Program energetske učinkovitosti u **Moldovi** potpisan je 2022. (financiran bespovratnim sredstvima u iznosu od 15 milijuna EUR i dvama zajmovima EBRD-a i EIB-a u iznosu od 30 milijuna EUR). Riječ je o prvoj nacionalnoj inicijativi za energetske učinkovitost u Moldovi. Glavne kategorije zgrada na koje se program odnosi su javne zgrade u vlasništvu države i/ili

općina. Ukupna ulaganja procjenjuju se na oko 94 milijuna EUR. Program energetske učinkovitosti u javnim zgradama Kišinjeva, koji se financira u okviru programa E5P, ušao je u drugu fazu provedbe, a cilj mu je preuređenje 119 javnih zgrada. Završena je prva faza centraliziranog grijanja u Baltiju (ukupni proračun od 11 milijuna EUR, zajam EBRD-a u iznosu od 7 milijuna EUR) te je započela druga faza (18 milijuna EUR ukupnog proračuna, 14 milijuna EUR zajma EBRD-a).

U **Gruziji** je u travnju 2023. završio twinning projekt s povjerenstvom za regulaciju energetike, koji je proveo konzorcij pod vodstvom Austrije i Njemačke. Obuhvatio je aktivnosti za promicanje razvoja energetskog tržišta, uključujući promicanje uloge gruzijskog nacionalnog regulatora za energetiku i vodoopskrbu u regulaciji tržišta, integraciji obnovljive energije i energetske učinkovitosti. U razdoblju 2021. – 2022. Moldovi je pružena potpora EU-a u iznosu od 135 milijuna EUR kako bi se najugroženijim segmentima stanovništva pomoglo u suočavanju s rastućim troškovima energije i kako bi se podržali dugoročni socioekonomski oporavak, energetska sigurnost i energetska tranzicija te zemlje. Iz Fonda za energetske potpore **Ukrajini**, kojim upravlja tajništvo Energetske zajednice i kojim predsjedava Europska komisija, financira se isporuka napredne plinske opreme u vrijednosti od gotovo 7,6 milijuna EUR ukrajinskom operatoru transportnog sustava za plin za obnovu oštećenih objekata i onih na oslobođenim područjima.

U **Gruziji** je u okviru programa E5P proveden projekt energetske učinkovitosti za škole u planinskim regijama (bespovratna sredstva u iznosu od 2,6 milijuna EUR). KfW i EBRD provode usporedni program za poboljšanje energetske učinkovitosti javnih zgrada, uz bespovratna sredstva EU-a u iznosu od 13 milijuna EUR.

Centar za financiranje i prijenos tehnologije za borbu protiv klimatskih promjena – dio programa EU4Climate, kojim upravlja EBRD, pomaže MSP-ovima i poduzećima srednje tržišne kapitalizacije da primjenom inovativnih i zelenih tehnologija smanje svoj utjecaj na okoliš i troškove energije i vode.

Iz programa **EU4Climate** pomaže se partnerskim zemljama da poboljšaju politike ublažavanja klimatskih promjena i prilagodbe njima te da u skladu s Pariškim sporazumom prijeđu na gospodarstvo s niskim razinama emisija otporno na klimatske promjene. Pokrenut je novi projekt s Europskom agencijom za okoliš kao provedbenim partnerom kako bi se **Gruziji, Moldovi i Ukrajini** pomoglo da uspostave učinkovit sustav upravljanja za djelovanje u području klime.

Upravljanje prirodnim resursima, klima i okoliš

Ulaganja u kružno gospodarstvo pojačana su 2022. sredstvima za potporu MSP-ovima. To je popraćeno regulatornom potporom i savjetodavnim uslugama za poduzeća, koje su se prvenstveno pružale u okviru programa EU4 Environment. EU je u Ukrajini nastavio podupirati uspostavu programa proširene odgovornosti proizvođača za različite tokove otpada. Nadalje, dovršene su karte industrijskog otpada za regije u Gruziji i Ukrajini. U Moldovi su dovršene prethodne procjene izvedivosti za preobrazbu slobodne gospodarske zone Valkanes i industrijskog parka Tracom u ekoindustrijske parkove. U Moldovi je dovršena procjena postojećih mehanizama proširene odgovornosti proizvođača i dane su preporuke za politike. Među njima su preporuke za poboljšanje pravnog okvira za provedbu proširene odgovornosti proizvođača za otpad od električne i elektroničke opreme i otpadnih baterija. Kad je riječ o regulatornoj potpori, Gruzija je primila pomoć za ažuriranje svoje nacionalne strategije za otpad za razdoblje 2016. – 2030. i izradu novog nacionalnog plana gospodarenja otpadom za razdoblje 2022. – 2026. Vlada je te dokumente donijela u kolovozu

2022. Uključuju ažurirane ciljeve, rješenja za pitanja povezana s biorazgradivim i opasnim otpadom te popis zahtjeva za programe proširene odgovornosti proizvođača.

Kad je riječ o savjetodavnoj potpori, izrađene su procjene ekoloških inovacija i planovi za pet MSP-ova iz sektora vina i odjeće u Moldovi zahvaljujući suradnji s Organizacijom za razvoj poduzetništva. Osam gruzijskih MSP-ova iz poljoprivrednog i ugostiteljskog sektora primilo je sličnu savjetodavnu potporu. Proizvodi triju poduzeća usmjerenih na izvoz iz Ukrajine i pet iz Gruzije procjenjuju se primjenom metodologije ekološkog otiska proizvoda.

Vodnoj infrastrukturi u Ukrajini, Moldovi i Gruziji kronično nedostaju kapitalna ulaganja, održavanje i popravci. Stoga je cilj EIP-a poboljšati vodoopskrbu i sanitarne uvjete te pomoći u provedbi planova upravljanja riječnim slivovima u praksi. U tijeku je nekoliko projekata ulaganja u Ukrajini, Moldovi i Gruziji uz potporu EU-a. U kontekstu ruske oružane agresije financijska sredstva EU-a pomogla su 6,9 milijuna ljudi u Ukrajini da ponovno dobiju pristup čistoj vodi. EU je mobilizirao financijska sredstva za ulaganja u vodnu infrastrukturu u suradnji s nekoliko međunarodnih financijskih institucija, uključujući AFD, EIB, EBRD, KfW i NEFCO.

Kako bi se pružila tehnička potpora za reforme i ulaganja u vodni sektor, početkom 2022. pokrenuta je provedba programa „EU za okoliš – voda i podaci” te su ostvareni prvi rezultati. Dijalozi o nacionalnim politikama na temu vode ponovno su pokrenuti u svim partnerskim zemljama. U okviru programa u Gruziji je pokrenut razvoj novih planova upravljanja riječnim slivovima te je nastavljen rad na planu upravljanja slivom rijeke Dnipro u Ukrajini. Potpora za utvrđivanje potrebnih ulaganja u šumarstvo, bioraznolikost i zaštitu prirode u početnoj je fazi. Međutim, Ukrajina i Moldova ostvarile su napredak u tom području pristupanjem EU-ovu programu LIFE.

Potpora za utvrđivanje potrebnih ulaganja u šumarstvo i zaštićena područja u početnoj je fazi.

Digitalna infrastruktura i usluge

U okviru EIP-a EU se obvezao mobilizirati do **1,5 milijardi EUR javnih i privatnih ulaganja** za potporu digitalnoj transformaciji regije u skladu sa standardima EU-a. Planom se predviđa i niz **vodećih inicijativa** u području digitalne povezivosti, koje su zajedno s istočnim partnerima utvrđene kao prioriteti za ulaganja. Ti su projekti uključeni u širu **strategiju Global Gateway**.

Od pokretanja EIP-a EU aktivno surađuje s europskim i međunarodnim financijskim institucijama, državama članicama EU-a i privatnim sektorom kako bi pomagao digitalne projekte u regiji. To uključuje uvođenje brzog i cjenovno pristupačnog interneta u ruralnim područjima **Gruzije** te pripremu temelja za polaganje digitalnog kabela kojim bi se EU povezao s Gruzijom i regijom Južnog Kavkaza kroz Crno more. Sudjelovanje EU-a u tim projektima bilo je ključno kako bi se osigurala njihova usklađenost s digitalnim standardima EU-a, posebno kad je riječ o kibernetičkoj sigurnosti (paket instrumenata 5G) i otvorenom pristupu internetu.

U području **digitalnog gospodarstva**, u okviru inicijative EU4Digital provedeno je devet pilot-aktivnosti između država članica EU-a i Ukrajine, Moldove i Gruzije u području e-trgovine, e-carine i e-potpisa kako bi se poboljšao pristup jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije. Komisija je olakšala sklapanje **dobrovoljnih dogovora o roamingu** između telekomunikacijskih operatora u EU-u te u **Ukrajini i Moldovi**, čime su ostvarene konkretne koristi za javnost i poduzeća.

U **Moldovi i Gruziji** razvijene su **nacionalne strategije za širokopojasni pristup internetu** kako bi se olakšala ulaganja u brzi i cjenovno pristupačan internet u regiji. To je uključivalo

zajednička ulaganja EIB-a i Svjetske banke u Gruziji u iznosu od 70 milijuna EUR za uvođenje širokopojasnog interneta u ruralne zajednice. Cijena međunarodne povezanosti istraživačkih i obrazovnih ustanova posljednjih se godina smanjila za 70 %. Osim toga, između EU-a, **Moldove** i **Ukrajine** uspostavljene su dvije ultrabrze digitalne „autoceste” (do 400 Gbps) kako bi se olakšala suradnja u području istraživanja i inovacija, uključujući sudjelovanje u programu Obzor Europa.

U Ukrajini su dodatna sredstva mobilizirana od početka ruske agresije pridonijela digitalnoj transformaciji te zemlje i njezinoj otpornosti, uključujući interoperabilnost registara, elektronički identitet usklađen sa standardima EU-a i sigurnosne kopije podataka. Potpora pomaže i u usklađivanju ukrajinskog zakonodavstva s relevantnom pravnom stečevinom EU-a u području telekomunikacija u roamingu kako bi se ta zemlja mogla pridružiti EU-ovu području „u roamingu kao kod kuće”.

Zdravlje i zdravstveni sustavi

U **Moldovi** su u okviru projekta cijepljenja EU i Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) pružili tehničku pomoć Ministarstvu zdravstva i drugim dionicima u izradi planova za pružanje usluga cijepljenja, nacionalnih kriznih planova za imunizaciju i procjene rizika u kontekstu prihvata izbjeglica. Sredstva su dodijeljena za kupnju hladnog lanca i informatičke opreme. To je uključivalo računala i opremu za nacionalna skladišta i 10 regionalnih skladišta cjepiva te 15 vozila za nadzorne posjete Nacionalne agencije za javno zdravstvo. EU je pomogao u komunikacijskim kampanjama u 10 od 37 okruga s najnižom procijepljenošću.

U **Gruziji** je pružena ciljana tehnička pomoć za razvoj protokola za kvalitativna formativna istraživanja na temu imunizacije i integriranog paketa osposobljavanja zdravstvenog osoblja na temu rutinske imunizacije i cijepljenja protiv bolesti COVID-19. Projekt EU-a i WHO-a obuhvaćao je i isporuku opreme za hladni lanac, čime se poboljšala infrastruktura za skladištenje cjepiva na nacionalnoj i lokalnoj razini.

Ljudski kapital

Potpora reformi obrazovanja, uključujući osnovnoškolsko, visoko i strukovno obrazovanje, stručno osposobljavanje i cjeloživotno učenje, jedan je od ključnih ciljeva EIP-a. Pružanje prilika za razmjene mladih i studenata (npr. u okviru programa Erasmus+) i veća ulaganja u istraživačke kapacitete središnji su dijelovi potpore EIP-a razvoju ljudskog kapitala.

Kad je riječ o studentskim razmjenama, u 2022. za 3507 studenata iz Ukrajine, Moldove i Gruzije omogućeno je studiranje na sveučilištima iz EU-a, dok je studiranje na sveučilištima u tim trima zemljama omogućeno za 429 studenata. Ukupno 2504 akademska djelatnika provela su određeno vrijeme na drugom europskom sveučilištu, a 1864 akademska djelatnika provela su vrijeme na sveučilištima nekoj od te tri zemlje.

U **Ukrajini** EU već dugo podupire obrazovni sektor, i to u četiri područja: potpora osnovnoškolskom/srednjoškolskom obrazovanju i reformi „nove ukrajinske škole” (2 milijuna EUR); potpora reformama strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (16 milijuna EUR kao tehnička pomoć) i preuređenju (21 milijun EUR); te potpora visokom obrazovanju putem bespovratnih sredstava za sveučilišta s istoka Ukrajine koja su premještena 2014. zbog ruske agresije (razna bespovratna sredstva, 10 milijuna EUR).

Zbog ruske ratne agresije protiv Ukrajine **prilagođena je postojeća potpora** i uvedeni dodatni prioriteti kako bi se omogućila potpora za izvanredne situacije (na primjer, generatori električne energije za škole za strukovno obrazovanje i osposobljavanje). Osim toga, EU je: i. obnavljao školske objekte – 66 milijuna EUR osigurano je iz proračuna (uz 34 milijuna EUR u okviru projekata kojima upravlja Europska komisija); ii. nabavio školske autobuse (14

milijuna EUR); i iii. na temelju U-LEAD-a s europskom fazom II.: „Lokalna školska rehabilitacija za otpornost” osigurao 5 milijuna EUR kako bi u općinama pogođenima ratom lokalne javne usluge bolje funkcionirale, s posebnim naglaskom na obrazovanje, i time na terenu ublažile lokalne posljedice ruskog agresivnog rata protiv Ukrajine.

EU je tijekom 2022. dodijelio 12 milijuna EUR za potporu obrazovanju i zapošljavanju u Moldovi, od čega je 10 milijuna EUR bilo namijenjeno za obrazovanje kako bi se poboljšala njegova kvaliteta i relevantnost te mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve. Ostalih 2 milijuna EUR upotrijebljeno je za poboljšavanje pravnog okvira, politika i kapaciteta za bolji pristup tržištu rada i bolje radne uvjete u zemlji.

U Gruziji, program za razvoj vještina i njihovo usklađivanje s potrebama tržišta rada (48,5 milijuna EUR) koncipiran je s ciljem potpore usavršavanju i poboljšavanju vještina u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju kako bi one bolje odgovarale potrebama tržišta rada. Tijekom 2022. isplaćeno je 7 milijuna EUR kao proračunska potpora tom programu. Poseban napredak postignut je uvođenjem nove metodologije za razvoj kvalifikacija strukovnog obrazovanja i osposobljavanja kako bi se gruzijski sustav približio standardima EU-a i međunarodnim standardima.

Indeksi	POKAZATELJI TREĆE STRANE POVEZANI SA STANJEM DEMOKRACIJE, DOBRIM UPRAVLJANJEM I VLADAVINOM PRAVA U ZEMLJAMA KANDIDATKINJAMA I POTENCIJALNIM KANDIDATKINJAMA ⁶ .									
	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo	Sjeverna Makedonija	Crna Gora	Srbija	Turska	Gruzija	Moldova	Ukrajina
Izvešće o nacijama u tranziciji 2023. – ocjena stanja demokracije, Freedom House https://freedomhouse.org/count-ries/nations-transit/scores	Ukupna ocjena: 46/100 (2022.: 46/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 37/100 (2022.: 38/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 38/100 (2022.: 38/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 48/100 (2022.: 47/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 46/100 (2022.: 47/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 46/100 (2022.: 46/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Nije primjenjivo.	Ukupna ocjena: 34/100 (2022.: 35/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 36/100 (2022.: 35/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)	Ukupna ocjena: 39/100 (2022.: 39/100) Stanje: tranzicijski ili hibridni režim (2022.: tranzicijski ili hibridni režim)
Izvešće o slobodi u svijetu 2023. – globalne ocjene slobode po zemljama, Freedom House https://freedomhouse.org/count-ries/freedom-world/scores	Ukupna ocjena: 67/100 (2022.: 67/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 52/100 (2022.: 53/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 60/100 (2022.: 56/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 68/100 (2022.: 67/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 67/100 (2022.: 67/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 60/100 (2022.: 62/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 32/100 (2022.: 32/100) Stanje: nije slobodna. (2022.: nije slobodna)	Ukupna ocjena: 58/100 (2022.: 58/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 62/100 (2022.: 62/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)	Ukupna ocjena: 50/100 (2022.: 61/100) Stanje: djelomično slobodna (2022.: djelomično slobodna)
Indeks demokracije 2022. – Obavještajni odjel tjednika The Economist https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/	Ukupna ocjena: 6,41/10 (2021.: 6,11/10) Poredak: 64/167 (2021.: 68/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2021.: manjkava demokracija)	Ukupna ocjena: 5,00/10 (2021.: 5,04/10) Poredak: 97/167 (2021.: 95/167) Vrsta režima: hibridni režim (2021.: hibridni režim)	Nije primjenjivo.	Ukupna ocjena: 6,10/10 (2021.: 6,03/10) Poredak: 72/167 (2021.: 73/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2021.: manjkava demokracija)	Ukupna ocjena: 6,45/10 (2021.: 6,02/10) Poredak: 61/167 (2021.: 74/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2021.: manjkava demokracija)	Ukupna ocjena: 6,33/10 (2021.: 6,36/10) Poredak: 68/167 (2021.: 63/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2021.: manjkava demokracija)	Ukupna ocjena: 4,35/10 (2021.: 4,35/10) Poredak: 103/167 (2021.: 103/167) Vrsta režima: hibridni režim (2021.: hibridni režim)	Ukupna ocjena: 5,20/10 (2021.: 5,12/10) Poredak: 90/167 (2021.: 91/167) Vrsta režima: hibridni režim (2021.: hibridni režim)	Ukupna ocjena: 6,23/10 (2021.: 6,10/10) Poredak: 69/167 (2021.: 69/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2021.: manjkava demokracija)	Ukupna ocjena: 5,42/10 (2021.: 5,57/10) Poredak: 87/167 (2021.: 86/167) Vrsta režima: hibridni režim (2021.: hibridni režim)

⁶ U tablici se navodi najnoviji dostupan poredak na ljestvici i/ili ocjena trećih strana. Dodatna upućivanja na podatke iz prethodne procjene navode se u zagradi ako postoje.

Svjetski indeks slobode medija 2023. – Reporteri bez granica https://rsf.org/en/index	Globalna ocjena: 57,86/100 (2022.: 56,41/100) Poredak: 96/180 (2022.: 103/180)	Globalna ocjena: 65,43/100 (2022.: 65,64/100) Poredak: 64/180 (2022.: 67/180)	Globalna ocjena: 68,38/100 (2022.: 67,00/100) Poredak: 56/180 (2022.: 61/180)	Globalna ocjena: 74,35/100 (2022.: 68,44/100) Poredak: 38/180 (2022.: 57/180)	Globalna ocjena: 74,28/100 (2022.: 66,54/100) Poredak: 39/180 (2022.: 63/180)	Globalna ocjena: 59,16/100 (2022.: 61,51/100) Poredak: 91/180 (2022.: 79/180)	Globalna ocjena: 33,97/100 (2022.: 41,25/100) Poredak: 165/180 (2022.: 149/180)	Globalna ocjena: 61,69/100 (2022.: 59,30/100) Poredak: 77/180 (2022.: 89/180)	Globalna ocjena: 77,62/100 (2022.: 73,47/100) Poredak: 28/180 (2022.: 40/180)	Globalna ocjena: 61,19/100 (2022.: 55,76/100) Poredak: 79/180 (2022.: 106/180)
Indeks vladavine prava 2022. – World Justice Project https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022/	Ukupna ocjena: 0,49/1 (2021.: 0,49/1) Globalni poredak: 87/140 (2021.: 83/139)	Ukupna ocjena: 0,52/1 (2021.: 0,52/1) Globalni poredak: 70/140 (2021.: 72/139)	Ukupna ocjena: 0,56/1 (2021.: 0,55/1) Globalni poredak: 57/140 (2021.: 60/139)	Ukupna ocjena: 0,53/1 (2021.: 0,53/1) Globalni poredak: 63/140 (2021.: 64/139)	Nije primjenjivo.	Ukupna ocjena: 0,49/1 (2021.: 0,49/1) Globalni poredak: 83/140 (2021.: 81/139)	Ukupna ocjena: 0,42/1 (2021.: 0,42/1) Globalni poredak: 116/140 (2021.: 117/139)	Ukupna ocjena: 0,60/1 (2021.: 0,61/1) Globalni poredak: 49/140 (2021.: 49/139)	Ukupna ocjena: 0,52/1 (2021.: 0,51/1) Globalni poredak: 68/140 (2021.: 73/139)	Ukupna ocjena: 0,50/1 (2021.: 0,51/1) Globalni poredak: 76/140 (2021.: 74/139)
Svjetski pokazatelji upravljanja 2022. – vladavina prava, grupa Svjetske banke http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Percentilni rang: 47,17/100	Percentilni rang: 41,5/100	Percentilni rang: 39,62/100	Percentilni rang: 50,00/100	Percentilni rang: 48,58/100	Percentilni rang: 49,06/100	Percentilni rang: 36,79/100	Percentilni rang: 56,60/100	Percentilni rang: 41,98/100	Percentilni rang: 18,87/100
Svjetski pokazatelji upravljanja 2022. – djelotvornost vlade, grupa Svjetske banke http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Percentilni rang: 56,60/100	Percentilni rang: 12,74/100	Percentilni rang: 44,34/100	Percentilni rang: 49,53/100	Percentilni rang: 51,42/100	Percentilni rang: 57,08/100	Percentilni rang: 43,87/100	Percentilni rang: 72,64/100	Percentilni rang: 40,57/100	Percentilni rang: 33,02/100
Svjetski pokazatelji upravljanja 2022. – kontrola korupcije, grupa Svjetske banke http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Percentilni rang: 38,68/100	Percentilni rang: 25,94/100	Percentilni rang: 47,17/100	Percentilni rang: 43,87/100	Percentilni rang: 50,94/100	Percentilni rang: 35,38/100	Percentilni rang: 34,91/100	Percentilni rang: 72,17/100	Percentilni rang: 42,92/100	Percentilni rang: 29,25/100

Indeks percepcije korupcije 2022. – Transparency International https://www.transparency.org/en/cpi/2022	Ocjena: 36/100 (2021.: 35/100) Poredak: 101/180 (2021.: 110/180)	Ocjena: 34/100 (2021.: 35/100) Poredak: 110/180 (2021.: 110/180)	Ocjena: 41/100 (2021.: 39/100) Poredak: 84/180 (2021.: 87/180)	Ocjena: 40/100 (2021.: 39/100) Poredak: 85/180 (2021.: 87/180)	Ocjena: 45/100 (2021.: 46/100) Poredak: 65/180 (2021.: 64/180)	Ocjena: 36/100 (2021.: 38/100) Poredak: 101/180 (2021.: 96/180)	Ocjena: 36/100 (2021.: 38/100) Poredak: 101/180 (2021.: 96/180)	Ocjena: 56/100 (2021.: 55/100) Poredak: 41/180 (2021.: 45/180)	Ocjena: 39/100 (2021.: 36/100) Poredak: 91/180 (2021.: 105/180)	Ocjena: 33/100 (2021.: 32/100) Poredak: 116/180 (2021.: 122/180)
--	--	--	---	---	---	---	---	---	--	--

STATISTIČKI PODACI (na dan 31. kolovoza 2023.), dio 1. (Albanija – Crna Gora)

Demografija	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Ukupno stanovništvo (u tisućama)		2 846 s	2 830 s	:	:	1 782 s	1 798 s	2 076 s	2 069 s	622 s	621 s	447 485 s	447 001 bps
Udio dobne skupine od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu (%)		68,4 s	68,2 s	:	:	67,1 s	67,3 s	69,3 s	69,1 s	66,5 s	66,2 s	64,3 ps	64,1 bps
Približna stopa prirodne promjene stanovništva (na 1 000 stanovnika)		0,2	-1,2	:	:	7,4 ep	:	-3,2	-5,1	-0,3	-3,4	-2,5 ep	-2,7 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, muškarci (u godinama)		75,2	73,6	:	:	:	:	72,2	71,1 b	73,2	70,8	77,5 ep	77,2 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, žene (u godinama)		79,6	77,7	:	:	:	:	76,7	75,5 b	78,8	77,0	83,2 ep	82,9 bep

Tržište rada	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Sudjelovanje na tržištu rada za osobe u dobi od 20 do 64 godine: udio ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 godine (%)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	75,3 ew	75,1 ew	62,3 bw	63,4 bw	42,9 w	43,9 w	70,5	70,5 w	67,2	64,7 w	77,6	78,4 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	83,9 ew	84,2 ew	75,4 bw	76,7 bw	63,0 w	63,8 w	82,5	83,2 w	74,6	71,7 w	83,6	84,0 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	66,9 ew	66,3 ew	49,1 bw	50,0 bw	23,1 w	24,4 w	58,2	57,4 w	59,9	57,8 w	71,7	72,9 b
Stope zaposlenosti u dobnoj skupini od 20 do 64 godine (% stanovništva)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	66,3 ew	66,3 ew	52,5 bw	52,6 bw	32,3 w	35,1 w	59,1	59,5 w	55,2	54,2 w	72,2	73,1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	74,0 ew	74,6 ew	64,9 bw	66,0 bw	48,8 w	51,9 w	68,9	69,5 w	61,7	59,8 w	78,0	78,5 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	58,8 ew	58,3 ew	40,0 bw	39,1 bw	16,0 w	18,5 w	49,0	49,2 w	48,8	48,7 w	66,5	67,6 b
Osobe u dobi od 15 do 24 godine koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini	1) 2) 8) 5) 4) 9)	26,6 w	24,0 w	21,6 w	19,9 w	33,6 w	32,1 w	19,6	17,9 w	21,1	20,2 w	11,1	10,8 b

Tržište rada (nastavak)	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Osobe u dobi od 15 do 29 godina koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini	1) 2) 8) 5) 4) 9)	27,9 w	26,1 w	25,9 w	25,1 w	40,4 w	36,6 w	26,2	24,3 w	26,6	26,5 w	13,8	13,1 b
Zaposlenost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	36,1 ew	33,8 ew	12,0 bw	9,4 bw	4,8 w	2,8 w	12,0 s	11,5 w	7,5 s	6,4 w	4,3 s	3,8 bs
Industrija (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	13,4 ew	13,8 ew	23,9 bw	24,4 bw	16,3 w	14,8 w	23,9 s	23,9 w	10,1 s	10,2 w	18,2 s	18,0 bs
Građevinarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	7,0 ew	8,1 ew	9,5 bw	9,1 bw	11,1 w	10,5 w	6,9 s	6,8 w	8,3 s	6,7 w	6,6 s	6,6 bs
Usluge (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	43,5 ew	44,3 ew	54,7 bw	57,0 bw	67,9 w	71,9 w	57,1 s	57,7 w	73,5 s	76,7 w	70,1 s	70,9 bs
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	11) 12) 13) 5) 4)	15,5 ew	16,3 ew	19,1 bw	19,8 bw	28,7 w	28,3 w	24,4 w	25,6 w	30,5 w	32,7 w	:	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	14) 1) 13) 2) 5)	84,5 ew	83,7 ew	80,9 bw	80,2 bw	71,3 w	71,7 w	75,6 w	74,4 w	65,6 w	63,7 w	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	11,8 ew	11,6 ew	15,9 bw	17,4 bw	25,8 w	20,6 w	16,4	15,7 w	17,9	16,6 w	7,1	7,1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	11,6 ew	11,4 ew	14,2 bw	14,4 bw	23,4 w	18,9 w	16,7	16,4 w	17,5	17,1 w	6,8	6,8 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	12,0 ew	11,8 ew	18,6 bw	22,0 bw	32,2 w	24,9 w	15,9	14,6 w	18,4	15,9 w	7,4	7,4 b
Mladi u dobi od 15 do 24 godine	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26,5 ew	27,1 ew	36,6 bw	38,3 bw	49,1 w	38,0 w	35,7	36,4 w	36,0	37,1 w	16,8	16,7 b
Dugoročno (> 12 mjeseci)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	7,0 ew	7,3 ew	11,9 bw	13,7 bw	18,4 w	14,5 w	12,4	12,5 w	13,4	11,0 w	2,5	2,8
Prosječne nominalne mjesečne plaće (u EUR)	17) 18) 19) 20) 21) 6)	434 sw	474 sw	489 sw	510 sw	466 sw	484 sw	441 sw	466 sw	524 sw	532 sw	:	:

Obrazovanje	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Osobe koje rano napuštaju obrazovanje i osposobljavanje: postotak stanovništva u dobi od 18 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem koje nisu nastavile školovanje ili stručno osposobljavanje (%)	1) 2) 8) 5) 4)	15,6 w	17,4 w	4,7 w	4,7 w	7,8 w	7,0 w	5,7	4,6 w	3,6	6,7 w	9,9	9,8 b
Javni izdaci za obrazovanje kao udio u BDP-u (%)	6) 22) 23)	3,3 psw	3,1 sw	4,3 sw	:	4,6 sw	4,3 sw	:	:	:	:	5,0 d	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 24)	17,9 w	17,2 w	5,8 bw	6,1 bw	10,2 w	9,8 w	6,1	4,9 w	:	2,8 w	15,7	15,6 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	18,5 w	18,4 w	5,8 bw	6,8 bw	9,1 w	10,3 w	5,9	4,9 w	:	3,4 w	18,5	18,1 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	17,4 w	16,1 w	5,9 bw	5,3 bw	11,5 w	9,4 w	6,2	4,9 w	:	2,2 w	12,9	12,9 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	51,5 w	56,3 w	84,2 bw	84,5 bw	78,8 w	75,6 w	85,2	88,8 w	83,3	85,2 w	66,8	65,7 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	60,2 w	65,0 w	86,1 bw	86,5 bw	83,1 w	78,4 w	89,0	91,8 w	85,7	87,6 w	67,5	66,3 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	42,4 w	48,1 w	82,3 bw	82,4 bw	73,8 w	72,6 w	81,1	85,7 w	80,6	82,6 w	66,0	65,1 b
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	33,2 ew	32,1 ew	28,4 bw	28,8 bw	29,1 w	32,3 w	39,7	36,9 w	38,4	39,0 w	41,1	41,9 b
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem,	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26,7 ew	25,4 ew	23,2 bw	23,9 bw	28,1 w	30,8 w	34,3	31,8 w	35,1	34,9 w	36,0	36,6 b

muškarci													
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijskim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	40,0 ew	39,3 ew	34,0 bw	34,0 bw	30,3 w	34,0 w	45,3	42,3 w	41,7	43,0 w	46,2	47,2 b

Nacionalni računi	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Bruto domaći proizvod													
U tekućim cijenama (u milijunima EUR)	6) 23)	13 310	15 157 p	17 756	19 995	6 772	7 958	10 852	11 688 p	4 186	4 955	13 471 071	14 567 204
Po stanovniku (u EUR)	6) 23)	4 690	5 390 p	:	:	3 800 s	4 426 s	5 240 e	5 672 sw	6 740	8 000	30 050	32 520
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku		9 213	10 296 p	10 200	:	:	:	11 349 e	:	13 436	15 538	30 054	32 524
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku, u odnosu na prosjek EU-a (EU-27 = 100)		30,7	31,7	33,1 s	:	:	:	37,8	:	44,7	47,8	100	100
Realna godišnja stopa promjene (u obujmu) u usporedbi s prethodnom godinom (%)	6) 23)	-3,5 p	:	-3,0	7,4	-5,3	10,7	-4,7	3,9 p	-15,3	13,0	-5,6	5,6
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	6) 23) 25)	21,9	21,1 p	7,0	6,0	8,9	8,6	9,8	8,4 p	9,1	8,0	1,8	1,8
Industrija (%)	6) 23) 25)	12,8	12,9 p	22,8	24,5	24,1	23,6	19,8	19,6 p	13,5	12,5	19,7	20,0
Građevinarstvo (%)	6) 23) 25)	10,2	10,9 p	5,4	5,1	9,3	10,6	6,0	6,3 p	7,3	5,8	5,5	5,5
Usluge (%)	6) 23) 25)	55,2 s	55,2 ps	64,7 s	64,3 s	57,7 s	57,2 s	64,3 s	65,8 ps	70,0 s	73,8 s	73,0 s	72,7 s

Platna bilanca	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (u milijunima EUR)	63) 64) 59) 65) 66)	893,6 s	988,8 s	322,2 w	459,8 w	286,6 w	320,4 w	154,7 w	387,5 w	470,5 w	581,6 w	c	-318 026,0 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (% BDP-a)	63) 64) 67) 23)	6,71 s	6,52 ps	1,84 sw	2,41 sw	4,23 s	4,03 s	1,45 psw	3,32 ps	11,24 sw	11,74 sw	c	-2,18 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (u milijunima EUR)	68) 59) 65) 69) 66)	506,8 s	652,5 s	226,3 w	186,8 w	135,6 s	189,1 s	11,1 w	390,0 s	92,9 w	180,1 w	c	-56 205,8 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (% BDP-a)	68) 70) 23)	3,81 s	4,30 sp	1,29 sw	0,98 sw	2,00 s	2,38 s	0,10 psw	3,34 sp	2,22 sw	3,64 sw	c	-0,39 s
Doznake kao % BDP-a	71) 72) 23)	5,06 s	5,02 ps	7,26 s	7,78 s	14,47 s	14,49 s	3,07 s	2,95 ps	6,26 s	6,82 s	0,15 s	0,14 s

Vanjska trgovina robom	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Udio izvoza u zemlje EU-27 prema vrijednosti u ukupnom izvozu (%)	26) 27)	74,7 s	72,2 s	72,4 s	72,8 s	34,5 s	31,5 s	77,5 s	77,1 s	37,7 s	31,1 s	:	:
Udio uvoza iz zemalja EU-27 prema vrijednosti u ukupnom uvozu (%)	26) 27)	57,9 s	54,4 s	60,8 s	58,9 s	45,8 s	44,3 s	46,3 s	46,2 s	44,2 s	45,7 s	:	:
Trgovinska bilanca (u milijunima EUR)	26) 28) 27)	-2 670	-3 533	-3 254	-3 744	-2 822	-3 929	-1 818	-2 678	-1 739	-2 067	215 288	55 040
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP													
Uvoz (% BDP-a)	6) 23)	37,2	44,7 p	47,9	53,9	53,9	65,2	70,5	82,3 p	61,0	62,2	42,8	46,7
Izvoz (% BDP-a)	6) 23)	22,7	31,3 p	34,2	42,2	21,7	33,4	57,8	66,2 p	26,0	42,8	46,4	50,5

Javne financije	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Suficit opće države (+) / deficit (-) (%)	29) 30) 31) 23)	-6,8 w	-6,8 fw	-5,3 w	:	-5,2 w	:	-8,1 w	:	-10,7 ew	:	-6,7	-4,8
Dug opće države (%)	32) 29) 33) 31) 34) 23)	72,7 w	76,7 fw	36,6 w	w	21,8 w	:	51,2 w	:	103,1 w	:	90,0	88,0

Financijski pokazatelji	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Godišnja promjena maloprodajnih cijena (%)	35) 36) 37) 38)	2,2 d	2,3 d	-1,1 w	2,0 w	0,2 d	3,4 d	1,2 d	3,4 d	-0,5 d	2,5 d	0,7	2,9
Privatni dug, konsolidiran, u odnosu na BDP (%)	39) 40)	:	:	-1,2 w	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupan vanjski dug u odnosu na BDP (%)	41) 42) 43) 44) 23)	64,2 s	64,4 ps	64,3 sw	60,1 sw	37,2 sw	37,4 sw	78,7 s	81,9 ps	221,6 s	191,5 s	:	:
Ukupan dug u stranoj valuti u odnosu na BDP (%)	45)	66 w	:	:	:	:	:	:	:	17 w	:	:	:
Kamatne stope na zaduživanje (godinu dana), godišnje (%)	46) 47) 48) 49) 50) 51) 52)	6,05 w	5,91 w	3,05 w	3,20 w	6,21 w	5,96 w	2,00 w	1,75 w	5,84 w	5,66 w	:	:
Kamatne stope na depozite (godinu dana), godišnje (%)	46) 53) 48) 54) 55) 50) 56) 57)	0,40 w	0,48 w	0,07 w	0,05 w	1,49 w	1,33 w	0,15 w	0,15 w	0,40 w	0,35 w	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milijunima EUR)	48) 41) 42) 43) 58) 59)	3 942,4 w	4 972,2 w	7 091,0 w	8 359,1 w	900,8 w	1 100,3 w	3 359,9 w	3 643,3 w	1 738,5 w	1 748,8 w	:	:
Međunarodne rezerve – protuvrijednost u mjesecima uvoza	60) 48) 41) 42) 61) 62)	9,6 sw	17,0 sw	10,0 sw	:	3,0 sw	:	5,3 sw	:	8,2 sw	:	:	:

Poslovna aktivnost	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Sjeverna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Indeks industrijske proizvodnje (2015. = 100)	73) 74) 75) 76)	89,5 w	113,0 w	96,7	106,2	:	:	102,4	103,9	105,8	110,3	98,5	107,5
Infrastruktura	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Gustoća željezničke mreže (pruge kojima se prometuje na 1 000 km²)	77) 78) 79) 80) 81) 82)	7,8 sw	7,8 s	19,9 sw	19,9 sw	30,5 sw	30,5 sw	26,9 s	26,9 s	18,0 s	18,0 s	:	:
Duljina autocesta (u kilometrima)	83)	22	25	218	218	137 w	137 w	335	335	z	z	:	:
Energetika	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Neto uvoz energije u odnosu na BDP	84)	1,7 s	2,7 ps	2,7 s	3,5 s	4,2 s	6,7 s	4,8 s	7,7 ps	2,6 s	4,1 s	1,6 s	2,7 s

STATISTIČKI PODACI (na dan 31. kolovoza 2023.), dio 2. (Srbija – Ukrajina)

Demografija	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Ukupno stanovništvo (u tisućama)		6 927 s	6 872 s	83 155 s	83 614 s	3 717 s	3 729 s	2 640 s	2 597 ps	41 733 s	41 419 s	447 485 s	447 001 bps
Udio dobne skupine od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu (%)		64,8 s	64,5 s	67,8 s	67,7 s	64,5 s	64,2 s	:	66,7 ps	67,6 s	67,4 s	64,3 ps	64,1 bps
Približna stopa prirodne promjene stanovništva (na 1 000 stanovnika)		–8,0	–10,9	:	:	–1,1	–3,8	–3,8 ep	:	–7,8	–10,7 e	–2,5 ep	–2,7 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, muškarci (u godinama)		71,6	70,0	:	:	:	:	:	:	:	:	77,5 ep	77,2 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, žene (u godinama)		77,5	75,7	:	:	:	:	:	:	:	:	83,2 ep	82,9 bep

Tržište rada	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Sudjelovanje na tržištu rada za osobe u dobi od 20 do 64 godine: udio ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 godine (%)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	72,5	75,0 b	58,7	61,2 bw	63,2 bw	64,5 w	51,1 w	52,8 w	72,0 w	71,9 w	77,6	78,4 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	79,9	82,6 b	79,8	82,3 bw	74,0 bw	76,2 w	55,5 w	57,8 w	78,4 w	78,2 w	83,6	84,0 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	65,2	67,4 b	37,5	40,0 bw	52,8 bw	53,4 w	47,0 w	48,1 w	66,0 w	66,0 w	71,7	72,9 b
Stope zaposlenosti u dobnoj skupini od 20 do 64 godine (% stanovništva)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	65,9	66,7 b	51,0	53,9 bw	51,1 bw	50,6 w	49,1 w	51,1 w	65,2 w	64,8 w	72,2	73,1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	72,9	74,2 b	70,1	73,6 bw	58,7 bw	58,1 w	53,1 w	55,6 w	70,8 w	70,8 w	78,0	78,5 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	58,9	59,3 b	32,0	34,1 bw	43,9 bw	43,5 w	45,5 w	46,9 w	60,0 w	59,3 w	66,5	67,6 b
Osobe u dobi od 15 do 24 godine koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini	1) 2) 8) 5) 4) 9)	15,9	16,4 b	28,3	24,7 bw	28,5 bw	26,8 w	17,6 w	17,2 w	15,5 w	14,3 w	11,1	10,8 b

Tržište rada (nastavak)	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Osobe u dobi od 15 do 29 godina koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini	1) 2) 8) 5) 4) 9)	20,0	18,8 b	32,0	28,4 bw	35,1 bw	34,6 w	26,0 w	26,4 w	20,0 w	19,8 w	13,8	13,1 b
Zaposlenost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	14,6 s	15,0 bs	17,6 s	17,2 bw	19,8 bw	18,9 w	21,1 w	21,5 w	14,1 w	14,1 w	4,3 s	3,8 bs
Industrija (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	22,6 s	23,7 bs	20,5 s	21,3 bw	11,4 bw	11,3 w	14,6 w	14,4 w	17,8 w	18,2 w	18,2 s	18,0 bs
Građevinarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	5,4 s	6,0 bs	5,7 s	6,2 bw	6,9 bw	7,8 w	7,2 w	7,7 w	7,0 w	7,0 w	6,6 s	6,6 bs
Usluge (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	57,5 s	55,3 bs	56,2 s	55,3 bw	61,9 bw	62,1 w	57,1 w	56,4 w	61,1 w	60,7 w	70,1 s	70,9 bs
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	11) 12) 13) 5) 4)	26,4 w	25,8 w	17,7 w	16,9 bw	23,5 bw	24,3 w	29,6 w	28,6 w	:	:	:	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	14) 1) 13) 2) 5)	73,6 w	74,2 w	82,3 w	83,1 bw	76,5 bw	75,7 w	70,4 w	71,4 w	:	:	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	9,1	11,1 b	13,2	12,0 bw	18,5 bw	20,6 w	3,8 w	3,2 w	9,5 w	9,8 w	7,1	7,1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	8,8	10,2 b	12,4	10,7 bw	20,2 bw	22,7 w	4,3 w	3,9 w	9,8 w	9,5 w	6,8	6,8 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	9,5	12,1 b	14,9	14,8 bw	16,2 bw	17,8 w	3,3 w	2,5 w	9,1 w	10,1 w	7,4	7,4 b
Mladi u dobi od 15 do 24 godine	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26,6	26,4 b	25,1	22,6 bw	39,4 bw	42,9 w	10,9 w	9,2 w	19,3 w	19,1 w	16,8	16,7 b
Dugoročno (> 12 mjeseci)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	4,5	4,9	3,3	3,7 bw	5,8 bw	7,2 w	0,7 w	0,8 w	2,0 w	2,4 w	2,5	2,8
Prosječne nominalne mjesečne plaće (u EUR)	17) 18) 19) 20) 21) 6)	706 sw	772 sw	384 sw	256 sw	296 sw	372 sw	376 sw	447 sw	334 sw	453 sw	:	:

Obrazovanje	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Osobe koje rano napuštaju obrazovanje i osposobljavanje: postotak stanovništva u dobi od 18 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem koje nisu nastavile školovanje ili stručno osposobljavanje (%)	1) 2) 8) 5) 4)	5,6	6,3 b	26,7	23,0 bw	8,2 w	7,3 w	16,9 w	19,6 w	:	:	9,9	9,8 b
Javni izdaci za obrazovanje kao udio u BDP-u (%)	6) 22) 23)	3,5 sw	3,3 psw	4,0	3,5 sw	3,8 psw	3,6 sw	:	:	5,4 sw	:	5,0 d	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 24)	6,4	6,7 b	34,4	29,5 bw	7,9 w	7,3 w	21,2 w	23,3 w	2,9 w	2,7 w	15,7	15,6 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	6,0	7,7 b	36,7	31,6 bw	8,3 w	7,4 w	24,5 w	27,3 w	3,1 w	2,9 w	18,5	18,1 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	6,8	5,7 b	32,2	27,3 bw	7,5 w	7,2 w	18,0 w	19,4 w	2,8 w	2,5 w	12,9	12,9 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	85,4	85,3 b	43,1	47,8 bw	77,3 w	77,2 w	69,4 w	68,2 w	54,9 w	55,2 w	66,8	65,7 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	87,5	86,3 b	45,3	51,1 bw	82,4 w	84,0 w	68,7 w	66,4 w	59,6 w	58,9 w	67,5	66,3 b
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	83,2	84,1 b	40,8	44,5 bw	71,3 w	70,2 w	70,2 w	69,9 w	50,0 w	51,3 w	66,0	65,1 b
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	33,0	35,3 b	33,1	35,5 bw	38,2 w	35,5 w	31,5 w	31,8 w	57,1 w	58,0 w	41,1	41,9 b
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem,	1) 2) 3) 4) 5) 6)	27,1	27,7 b	33,9	36,1 bw	33,6 w	32,3 w	24,3 w	28,6 w	49,7 w	51,4 w	36,0	36,6 b

muškarci													
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijskim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	39,1	43,2 b	32,2	35,0 bw	42,7 w	38,9 w	38,2 w	34,7 w	64,8 w	64,8 w	46,2	47,2 b

Nacionalni računi	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Bruto domaći proizvod													
U tekućim cijenama (u milijunima EUR)	6) 23)	46 815	53 329	626 742	689 547	13 871 w	15 732 w	10 116 w	11 569 w	137 133 w	168 710 w	13 471 071	14 567 204
Po stanovniku (u EUR)	6) 23)	6 790	7 800	7 520	8 190	3 726 w	4 242 w	3 839 w	4 424 w	3 285 w	4 077 w	30 050	32 520
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku		12 812	14 349	18 325	20 337	:	:	12 977 w	16 069 w	:	:	30 054	32 524
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku, u odnosu na prosjek EU-a (EU-27 = 100)		42,6	44,2	61,0	62,7	:	:	:	:	:	:	100	100
Realna godišnja stopa promjene (u obujmu) u usporedbi s prethodnom godinom (%)	6) 23)	−0,9	7,5	1,9	11,4	−6,8 w	10,5 w	−8,3 w	13,9 w	−3,8 w	3,4 w	−5,6	5,6
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	6) 23) 25)	7,6	7,6	7,5	6,2	8,3 w	7,4 w	10,8 w	12,3 w	10,8 w	12,7 w	1,8	1,8
Industrija (%)	6) 23) 25)	23,4	23,0	25,6	29,1	15,5 w	17,0 w	15,2 w	14,7 w	20,9 w	23,8 w	19,7	20,0
Građevinarstvo (%)	6) 23) 25)	6,6	7,3	5,9	5,7	8,7 w	7,5 w	11,5 w	9,3 w	3,3 w	3,2 w	5,5	5,5
Usluge (%)	6) 23) 25)	62,4 s	62,2 s	61,0 s	59,1 s	67,5 w	68,1 w	62,5 w	63,6 w	65,0 w	60,3 w	73,0 s	72,7 s

Platna bilanca	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (u milijunima EUR)	63) 64) 59) 65) 66)	2 938,5 w	3 656,9 w	3 942,6 s	5 832,2 s	498,7 w	783,6 w	133,4 w	322,7 w	−50,8 w	6 351,5 w	c	−318 026,0 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (% BDP-a)	63) 64) 67) 23)	c	6,86 s	0,63 s	0,85 s	3,60 sw	4,98 sw	1,32 sw	2,79 sw	−0,04 sw	3,76 sw	c	−2,18 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (u milijunima EUR)	68) 59) 65) 69) 66)	c	1 801,0 s	140,6 s	600,5 s	178,9 w	189,7 w	:	:	−691,7 w	4 748,7 w	c	−56 205,8 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (% BDP-a)	68) 70) 23)	c	3,38 s	0,02 s	0,09 s	1,29 sw	1,21 sw	:	:	−0,50 sw	2,81 sw	c	−0,39 s
Doznake kao % BDP-a	71) 72) 23)	4,81 s	:	0,02 s	:	7,34 sw	8,65 sw	8,87 dpsw	:	0,75 psw	:	0,15 s	0,14 s

Vanjska trgovina robom	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Udio izvoza u zemlje EU-27 prema vrijednosti u ukupnom izvozu (%)	26) 27)	66,2 s	65,8 s	41,1 s	41,1 s	20,9 ew	16,9 sw	66,4 sw	62,5 sw	:	:	:	:
Udio uvoza iz zemalja EU-27 prema vrijednosti u ukupnom uvozu (%)	26) 27)	55,6 s	53,9 s	33,1 s	31,1 s	23,0 ew	22,9 sw	45,6 sw	46,6 sw	:	:	:	:
Trgovinska bilanca (u milijunima EUR)	26) 28) 27)	-5 019	-6 279	-42 293	-38 925	-3 838 sw	-5 171 sw	-2 572 sw	-2 166 sw	-4 438 sw	:	215 288	55 040
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP													
Uvoz (% BDP-a)	6) 23)	56,5	62,3	32,2	35,5	56,6 w	59,6 w	51,4 w	57,8 w	40,3 w	41,9 w	42,8	46,7
Izvoz (% BDP-a)	6) 23)	48,2	54,5	28,7	35,3	37,3 w	43,2 w	27,9 w	30,6 w	38,8 w	40,7 w	46,4	50,5

Javne financije	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Suficit opće države (+) / deficit (-) (%)	29) 30) 31) 23)	-8,0 w	-4,2 ew	-4,7 w	:	-9,3 w	-6,3 w	-5,1 ew	0,0 ew	-5,4 w	-3,3 w	-6,7	-4,8
Dug opće države (%)	32) 29) 33) 31) 34) 23)	57,7 w	57,5 ew	39,8 w	:	60,1 w	49,6 w	33,1 w	32,6 w	60,4 w	49,0 w	90,0	88,0

Financijski pokazatelji	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Godišnja promjena maloprodajnih cijena (%)	35) 36) 37) 38)	1,8 d	4,0 d	12,3 d	19,6 d	5,2 w	9,6 w	3,8 w	5,1 w	2,7 w	9,4 w	0,7	2,9
Privatni dug, konsolidiran, u odnosu na BDP (%)	39) 40)	:	:	13,0 w	7,6 w	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupan vanjski dug u odnosu na BDP (%)	41) 42) 43) 44) 23)	c	75,8 s	60,4 sw	54,3 sw	135,5 sw	124,0 sw	65,5 sw	66,9 sw	74,6 sw	67,8 sw	:	:
Ukupan dug u stranoj valuti u odnosu na BDP (%)	45)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatne stope na zaduživanje (godinu dana), godišnje (%)	46) 47) 48) 49) 50) 51) 52)	1,90 w	1,90 w	16,25 w	22,79 w	8,52 w	9,46 w	5,15 w	8,50 w	7,89 w	7,67 w	:	:
Kamatne stope na depozite (godinu dana), godišnje (%)	46) 53) 48) 54) 55) 50) 56) 57)	0,10 w	0,10 w	13,51 w	17,85 w	8,46 w	9,13 w	0,15 w	4,50 w	7,22 w	6,95 w	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milijunima EUR)	48) 41) 42) 43) 58) 59)	13 491,7 w	16 454,5 w	81 937,5 w	94 006,1 w	3 532,4 w	3 787,3 w	3 082,9 w	3 445,8 w	23 711,1 w	27 294,4 w	:	:
Međunarodne rezerve – protuvrijednost u mjesecima uvoza	60) 48) 41) 42) 61) 62)	6,1 sw	:	4,9 sw	6,3 sw	5,4 sw	4,8 sw	7,1 sw	:	:	:	:	:

Poslovna aktivnost	Napomena	Srbija		Turska		Gruzija		Moldova		Ukrajina		EU-27	
		2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.
Indeks industrijske proizvodnje (2015. = 100)	73) 74) 75) 76)	111,0	118,5	115,4	135,6	:	:	107,1 w	120,3 w	102,7 w	105,0 w	98,5	107,5
Infrastruktura	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Gustoća željezničke mreže (pruge kojima se prometuje na 1 000 km ²)	77) 78) 79) 80) 81) 82)	37,9 sw	38,1 sw	13,3 sw	13,5 sw	22,6 sw	22,2 sw	34,0 sw	34,0 sw	32,8 sw	32,7 sw	:	:
Duljina autocesta (u kilometrima)	83)	928	928 w	3 523	3 532	208 w	263 w	:	:	15 w	15 w	:	:
Energetika	Napomena	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
Neto uvoz energije u odnosu na BDP	84)	2,9 s	4,0 s	3,3 s	5,2 s	1,0 sw	1,8 sw	:	:	:	:	1,6 s	2,7 s

Izvor: Eurostat i/ili statistička tijela zemalja proširenja

: = nije dostupno

b = prekid u seriji

c = povjerljiva vrijednost

d = različita definicija

e = procijenjena vrijednost

f = predviđanje

p = privremena vrijednost

s = procjena Eurostata

w = podaci koje dostavlja nacionalno statističko tijelo i za koje je ono odgovorno te se objavljuju u skladu s primljenim podacima, bez provjere njihove kvalitete i pridržavanja pravila statističke metodologije EU-a

z = nije primjenjivo i stoga iznosi 0

Bilješke:

- 1) Sjeverna Makedonija: nova uredba o IESS-u nije provedena
- 2) Bosna i Hercegovina: od siječnja 2020. kontinuirano se tijekom godine provodi anketa o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini, a podaci se objavljuju svaka tri mjeseca. Osim toga, od 2020. provodi se postupak kalibracije pondera prema procjenama stanovništva po petogodišnjim dobnim skupinama.
- 3) Bosna i Hercegovina: od siječnja 2021. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine počela je primjenjivati novu, izmijenjenu metodologiju za anketu o radnoj snazi. Ta izmjena ankete provedena je na temelju i u skladu s novom Uredbom Europskog parlamenta i Vijeća, koja je stupila na snagu 1. siječnja 2021. Uvođenjem nove, izmijenjene metodologije ankete o radnoj snazi iz siječnja 2021. prekinut je niz podataka objavljenih prethodne godine.
- 4) Turska: *u HLFS-u niz nije usporediv s prethodnim godinama zbog prilagodbi definicije, opsega i strukture ankete za 2021.
- 5) Turska: godišnji rezultati ankete o radnoj snazi.
- 6) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 7) Ukrajina: prilagodba od 2019. otkad se umjesto upitnika o ekonomski aktivnom stanovništvu upotrebljava upitnik o radnoj snazi.
- 8) Bosna i Hercegovina: od 2020. nadalje anketa o radnoj snazi se provodi na tromjesečnoj osnovi, što dovodi do prekida u nizu u usporedbi s rezultatima iz prethodnih godina.

Uvođenjem nove, izmijenjene metodologije za anketu o radnoj snazi (Uredba (EU) 2019/1700; Provedbena uredba (EU) 2019/2240) od siječnja 2021. prekinut je niz podataka objavljenih prethodne godine. To znači da ni podaci za 2020. i 2021. nisu usporedivi.

- 9) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 10) Gruzija: od 2020. NACE Rev.2, prije 2020. NACE Rev.1.1.
- 11) Crna Gora: podaci se odnose na udio zaposlenih u javnom sektoru u usporedbi s ukupnim brojem zaposlenih.
- 12) Sjeverna Makedonija: u javnom sektoru uključeni su podaci: ostalo (miješano, kolektivno, državno, neodređeno).
- 13) Bosna i Hercegovina: javni sektor uključuje NACE Rev. 2 odjeljke O, P i Q, dok privatni sektor uključuje ostale odjeljke NACE.
- 14) Crna Gora: prekid u seriji jer su prethodno samo zaposlenici odgovarali na to pitanje; od 2018. na to pitanje odgovaraju sve zaposlene osobe.
- 15) Ukrajina: osobe starije od 15 godina.
- 16) Gruzija: osobe starije od 15 godina.
- 17) Srbija: podaci o plaćama dobivaju se iz administrativnih izvora (evidencije porezne uprave). Prosječna zarada izračunava se na temelju ukupnog iznosa obračunane zarade za izvještajni mjesec i broja zaposlenika u ekvivalentu punog radnog vremena (EPRV).
- 18) Albanija: izvor informacija: Glavna porezna uprava, obveznici socijalnog osiguranja; izračun INSTAT-a.
- 19) Bosna i Hercegovina: neto dohodak.
- 20) Turska: izvor: istraživanje o dohotku i životnim uvjetima.
- 21) Moldova: uključuje jedinice s 1 i više zaposlenika.
- 22) Gruzija: BDP se izračunava prema sustavu nacionalnih računa iz 2008.
- 23) Gruzija: na temelju sustava nacionalnih računa iz 2008.
- 24) Gruzija: podaci ne uključuju osobe bez obrazovanja.
- 25) Gruzija: izračuni se izrađuju u skladu s NACE Rev.2.
- 26) Moldova: od siječnja do kolovoza.
- 27) Gruzija: podaci koje je Eurostat preračunao u EUR
- 28) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 29) Albanija: predviđanja Ministarstva financija i gospodarstva.
- 30) Ukrajina: izmijenjeni podaci o gotovini (Priručnik za statistiku državnih financija iz 2014.).
- 31) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 32) Crna Gora: preliminarni podaci. Konačni podaci bit će dostupni do kraja ožujka 2021.
- 33) Bosna i Hercegovina: kraj godine (31. prosinca).
- 34) Ukrajina: Državni dug i dug za koji jamči država.
- 35) Bosna i Hercegovina: inflacija potrošačkih cijena.
- 36) Moldova: inflacija potrošačkih cijena.
- 37) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 38) Gruzija: inflacija potrošačkih cijena.
- 39) Bosna i Hercegovina: podaci za monetarne financijske institucije.
- 40) Turska: podaci obuhvaćaju dužničke vrijednosne papire i zajmove.
- 41) Bosna i Hercegovina: na temelju šestog izdanja priručnika MMF-a o platnoj bilanci.
- 42) Turska: za konverziju u eure korišten prosječan godišnji tečaj.
- 43) Moldova: preračunato iz USD u EUR primjenom deviznih tečajeva na kraju godine, prema podacima Narodne banke Moldove.
- 44) Ukrajina: imovina i dug pretvoreni iz američkih dolara u eure primjenom unakrsnih stopa na kraju izvještajne godine.

Podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.

- 45) Albanija: vanjski dug (uključujući izravna strana ulaganja).
- 46) Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje.
- 47) Albanija: prosječna ponderirana stopa primijenjena na nove zajmove na 12 mjeseci tijekom odgovarajućeg mjeseca i s dospeljećem u roku od 12 mjeseci.
- 48) Sjeverna Makedonija: kraj godine (31. prosinca).
- 49) Bosna i Hercegovina: kratkoročne stope na zaduživanje u nacionalnoj valuti odobrene nefinancijskim društvima (ponderirani prosjek).
- 50) Moldova: stopu utvrđuje Narodna banka Moldove (NBM) počevši od 2001. NBM primjenjuje metodu kamatnog „koridora”: najviša stopa primjenjuje se na prekonočne kredite, najniža stopa na prekonočne depozite. Vrijednosti na kraju godine.
- 51) Ukrajina: prosječna ponderirana kamatna stopa na sve instrumente refinanciranja Nacionalne banke.
- 52) Gruzija: dražbe kredita za refinanciranje.
- 53) Albanija: kamatna stopa na depozite predstavlja ponderiranu prosječnu stopu za nove depozite tijekom odgovarajućeg mjeseca s dospeljećem od 12 mjeseci.
- 54) Bosna i Hercegovina: stope na depozite po viđenju u nacionalnoj valuti kućanstava (ponderirani prosjek).
- 55) Turska: prosjek mjesečnih podataka. Prekonočna stalno raspoloživa mogućnost deponiranja.
- 56) Ukrajina: distribucija potvrda o depozitu Narodne banke Ukrajine.
- 57) Gruzija: dražbe potvrda o depozitu.
- 58) Ukrajina: imovina i dug pretvoreni iz američkih dolara u eure primjenom unakrsnih stopa na kraju izvještajne godine.
- 59) Ukrajina: privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelovi regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani isključeni su iz podataka za vanjski sektor.
- 60) Albanija: kraj kolovoza 2021.

siječanj – lipanj 2021.

- 61) Turska: za konverziju u eure korišten je prosječni godišnji tečaj.
Od trećeg tromjesečja 2021.
Od listopada 2021.
- 62) Moldova: preračunato iz USD u EUR primjenom deviznih tečajeva na kraju godine, prema podacima Narodne banke Moldove.
Preračunato iz USD u EUR primjenom prosječnih godišnjih deviznih tečajeva, prema podacima Narodne banke Moldove.
- 63) Bosna i Hercegovina: na temelju priručnika MMF-a o platnoj bilanci, pristup na temelju aktive i pasive.
- 64) Moldova: preračunato iz USD u EUR primjenom prosječnih godišnjih deviznih tečajeva, prema podacima Narodne banke Moldove.
- 65) Ukrajina: od 2021. godine Narodna banka Ukrajine poboljšala je prikupljanje podataka o izravnim stranim ulaganjima, u okviru kojeg je reinvestirana zarada nefinancijskih društava uključena u podatke o tokovima i stanjima izravnih stranih ulaganja. Stoga su revidirani podaci o platnoj bilanci, stanju međunarodnih ulaganja i izravnim stranim ulaganjima za razdoblje 2015.–2020.
- 66) Ukrajina: od 2021. godine Narodna banka Ukrajine poboljšala je prikupljanje podataka o izravnim stranim ulaganjima, u okviru kojeg su zajmovi među sestrinskim društvima uključeni u podatke o tokovima i stanjima izravnih stranih ulaganja. Stoga su revidirani podaci o platnoj bilanci, stanju međunarodnih ulaganja i izravnim stranim ulaganjima za razdoblje 2015.–2020.
- 67) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani. od 2021. godine Narodna banka Ukrajine poboljšala je prikupljanje podataka o izravnim stranim ulaganjima, u okviru kojeg je reinvestirana zarada nefinancijskih društava uključena u podatke o tokovima i stanjima izravnih stranih ulaganja. Stoga su revidirani podaci o platnoj bilanci, stanju međunarodnih ulaganja i izravnim stranim ulaganjima za razdoblje 2015.–2020.
- 68) Bosna i Hercegovina: na temelju šestog izdanja priručnika MMF-a o platnoj bilanci i četvrtog izdanja OECD-ove referentne definicije inozemnih izravnih ulaganja.
- 69) Ukrajina: podaci o izravnim stranim ulaganjima ponovno su izračunani uzimajući u obzir države članice EU-27, isključujući Ujedinjenu Kraljevinu.
- 70) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani. podaci o izravnim stranim ulaganjima ponovno su izračunani uzimajući u obzir države članice EU-27, isključujući Ujedinjenu Kraljevinu.
od 2021. godine Narodna banka Ukrajine poboljšala je prikupljanje podataka o izravnim stranim ulaganjima, u okviru kojeg su zajmovi među sestrinskim društvima uključeni u podatke

o tokovima i stanjima izravnih stranih ulaganja. Stoga su revidirani podaci o platnoj bilanci, stanju međunarodnih ulaganja i izravnim stranim ulaganjima za razdoblje 2015.–2020.

- 71) Moldova: preračunato iz USD u EUR primjenom prosječnih godišnjih deviznih tečajeva, prema podacima Narodne banke Moldove.
Osobni transferi
- 72) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
Prethodni podaci
- 73) Albanija: aktivnost B_D.
- 74) Moldova: počevši od 2016. indeks obujma industrijske proizvodnje sezonski se prilagođava s obzirom na broj radnih dana i sezonalnost, a vremenski niz je korigiran.
- 75) Ukrajina: prilagodba za učinak kalendarskih dana dinamičkog niza indeksa na prosječnu mjesečnu vrijednost osnovice. Godina (2016.) evidentira se s pomoću programa DEMETRA+, primjenom metode TRAMO/SEATS.
- 76) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 77) Podaci su preuzeti od Republičkog geodetskog zavoda.
- 78) Bosna i Hercegovina: površina kopnenih voda procijenjena je na 210 km².
- 79) Turska: samo glavne pruge.
Vrijednosti površine izračunavaju se prema klasifikaciji „Corine” i prilagođavaju se na LUCAS. Razdoblje proizvodnje podataka Corine je 6 godina.
- 80) Moldova: uključujući Pridnjestrovlje.
Na kraju godine.
- 81) Moldova: uključujući Pridnjestrovlje.
Na kraju godine.
Uključujući močvarna područja.
- 82) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani. Podaci ukrajinske državne službe za geodeziju, kartografiju i katastar.
podaci se navode u skladu s novom klasifikacijom vrsta zemljišta.
- 83) Ukrajina: podaci ne uključuju privremeno okupirano područje Autonomne Republike Krima, grad Sevastopolj i dijelove regija Donjeck i Luhansk koji su privremeno okupirani.
- 84) Gruzija: podaci koje je Eurostat preračunao u EUR
na temelju sustava nacionalnih računa iz 2008.